

Illokutioner er assertiver

Et bidrag til belysning af talehandlingens struktur og taksonomi

PETER WIDELL, AARHUS UNIVERSITET, INSTITUT FOR NORDISK SPROG OG LITTERATUR

1 Indledning

Det er almindelig antaget, at der eksisterer fire til fem grundtyper af talehandlinger af typen illokutioner, der ikke lader sig reducere på hinanden eller på én eller anden overordnet type talehandling. Forskere, der deler denne antagelse, er bl.a. John L. Austin (1962), talehandlingsteoriens skaber, John R. Searle (1971 (1965), 1969, 1971, 1998) og Jürgen Habermas (1971, 1973). Det er mit hovedformål med denne artikel at udfordre denne antagelse. Over for påstanden om eksistensen af fire til fem grundtyper af talehandlinger vil jeg påstå, at der i virkeligheden kun eksisterer én talehandling af illokutionær type,

nemlig assertivet. Da mit forsvar for denne påstand kræver analyse - og accept - af diverse præliminaria, vil jeg bruge afsnit 2 til afsnit 6 på disse præliminaria, før jeg i afsnit 7 og 8 kommer ind på min hovedpåstand og argumentationen for den. I et slutafsnit, afsnit 9, vil jeg kort opsummere mit standpunkt.

2 Fra performativ/ konstativ til lokution/illokution

Når man ser bort fra en række tilløb, bl.a. Gottlob Frege (1967 (1892)), må Austins *How to Do Things with*

*Words*¹ karakteriseres som den første egentlige undersøgelse af talehandlingsbegrebet. I hvert fald er det helt sikkert den første mere omfattende undersøgelse. Her gør Austin den interessante iagttagelse, at det at sige noget ikke altid består i at konstatere noget, men at der også findes udtryk i sproget, der har andre funktioner. Nu har man tidligere været klar over, at ikke alt i sproget består af at konstatere noget gennem brug af *konstative* sætninger eller *ytringer*². Men inden for den fremherskende sprogopfattelse fra de år, der var inspireret af den logiske empirisme, som var næsten enerådende, mente man, at sådanne udtryk var uden interesse, da der var tale om *pseudosætninger*, om sætninger uden egentligt kognitivt indhold (Ayer 1971 (1936)). Dette synspunkt mener Austin må revideres. Selv om ikke-kognitive sætninger af gode grunde ikke kan bruges til at fastslå, om noget er sandt eller falsk, sådan som det er konstativernes opgave, kan de - som

Austin anfører - ikke desto mindre gøres til genstand for kritik og i den forstand være fuldgældigt kognitive. Austin kalder nu disse ikke-konstative sætninger for *performative* sætninger. Det drejer sig om sætninger som fx: "Ræk mig saltet!", "Jeg døber dette skib Maren", "Jeg testamenterer dig hermed mit ur", "Jeg vil vædde 50 øre på, at du ikke dukker op", "Jeg lover dig at komme i morgen". Det særlige ved disse sætninger er, at de i modsætning til konstativer, der enten er sande eller falske, snarere må opfattes som vellykkede eller mislykkede. Siger jeg "Jeg døber dette skib Maren Mærsk", er der ikke tale om, at jeg konstaterer, at en given kendsgerning foreligger. Jeg gør snarere noget, som kræver bestemte anstændigheder, og at jeg følger en bestemt vedtagen fremgangsmåde. Sætningen - eller ytringen af den i den konkrete situation - er derfor, siger Austin, en "doing" og ikke en "saying". Men alligevel er der ikke tale om en almindelig "doing", som det fx er tilfældet med en handling som at åbne et vindue: Den "doing", vi har med at gøre ved performativer, er en "doing", som man - hvis man efterværts ønsker at afrapportere den, fx gennem en konstativ sætning som "Dronningen døbte skibet Maren Mærsk" - bliver nødt til at benytte samme ordvalg for, som man har brugt i den performative sætning eller synonymt herfor. Med andre ord: Performative sætninger er kendetegnet af den ejendommelig-

¹ Bogen er udgivet posthumt af J. O. Urmson i 1962 som bearbejdede forelæsningsmanuskripter fra forelæsninger på Oxford Universitet i årene 1952-54 og især på Harvard Universitet i 1955.

² Austin skelner ikke nøje mellem sætning og ytring. En gængs distinktion er distinktionen mellem "sætning" som generalisering over udtryksforekomster, og "ytring" som generalisering over handleforekomster, men jeg vil - som Austin - ikke følge denne distinktion slavisk i det følgende.

hed, at de ikke refererer til kendsgerninger, men tværtimod *skaber* dem, nemlig i kraft af de anvendte ord i og med anvendelsen af dem: "It is not a description, because (1) it could not be true or false; (2) saying 'I promise that' (if happy of course) makes it a promise, and unambiguously a promise." (Austin 1962:70). De må med andre ord have en anden betydning og en anden semantisk analyse end konstative sætninger.

Austins *How to Do Things with Words* er på mange måde en særegen bog. En af de ting, der er med til at give den denne status, er, at Austin, samtidig med at han lancerer teorien om, at der eksisterer to typer af talehandlinger - konstativer, der kan være sande eller falske, og performativer, der kan være vellykkede eller mislykkede - i virkeligheden straks sætter sig for at fremføre argumenter mod den, der efterhånden fører til dens likvidering eller i hvert fald til en kraftig modifikation af den. Austin opdager nemlig allerede i starten af sin undersøgelse, at distinktionen egentlig ikke så meget er en distinktion mellem to forskellige typer af talehandlinger, som den er en distinktion mellem *to altid tilstedeværende dimensioner i enhver talehandling*: Ligesom talehandlinger af typen konstativ altid synes at kunne rumme elementer, der ikke så meget er sande eller falske som vellykkede eller mislykkede - fx synes et konstativ som "Johns børn er alle

skaldede" snarere at være ukorrekt end falsk i de tilfælde, hvor der ikke er nogen referent for præsuppositionen "Johns børn" - således synes også talehandlinger af typen performativ altid at kunne rumme eller relatere sig til elementer, der snarere synes at have noget med sandhed og falskhed at gøre end med vellykkethed og mislykkethed - fx synes et performativ som "Pas på tyren på marken!" at præsupponere, at der er en tyr på marken, altså noget, der vil gøre sætningen "Der er en tyr på marken" sand. Med denne opdagelse fra Austins side accentueres, at en talehandling ikke blot er en monolitisk størrelse, men at den har en kompleks intern struktur: Talehandlinger er opbygget af forskellige delhandlinger.

Austins konstatering af, at performativet må ses som *en altid tilstedeværende dimension i enhver talehandling*, accepteres af både Searle og Habermas. Da jeg finder synspunktet overbevisende, vil jeg erklære mig enig i det - det vil dog senere fremgå, under hvilke betingelser - og lade det danne forudsætning for mine overvejelser i det følgende. Jeg vil i det følgende omtale Austins specielle analyse af talehandlingen som *den performative analyse* eller - kort - standardanalysen af talehandlingen.

Da distinktionen mellem konstativ og performativ for Austin ikke længere lader sig opretholde i sin oprindelige form, vælger Austin et stykke inde i *How to Do Things with*

Words at introducere en ny terminologi. I stedet for at tale om konstativet vil han nu hellere tale om den samlede talehandlings *lokutionære delhandling* (efter latin locutio = tale), og i stedet for at tale om performativet vil han nu hellere tale om den samlede talehandling, dvs. den performative plus den konstative dimension, som den *illokutionære handling* (efter latin in + locutio = i og med talen), idet han for den del af den illokutionære handling, der svarer til performativet alene, vil reservere betegnelsen *illokutionær kraft*.

Da såvel lokutionen som den illokutionære kraft ifølge Austin normalt er repræsenteret gennem hver deres specifikke sproglige udtryk, vil vi i praksis altid kunne identificere dem. Der kan dog vise sig visse vanskeligheder for den teoretiske bestemmelse, da illokutionen kan gemme sig som forskellige ting: som grammatisk modus, som tonefald og tryk, som adverbialt element, som konnektiv, som gestik og som videre omstændigheder omkring ytringen. En mere eller mindre mekanisk procedure til på teoretisk-reflekteret vis at bestemme, hvilken talehandlingstype, der foreligger i en given situation, mener Austin at kunne finde i den såkaldte *eksplicitte performative formel* (Austin 1962:73). Ifølge de betingelser, der gælder for talehandlingens brug, kan alle talehandlinger, eller i hvert fald de, der er forsynet med fuldt udfoldet lokution, analyseres eller

ekspliciteres, så de tilfredsstillende den eksplicitte performative formel (Austin 1962:61), dvs.:

Jeg Xer dig (herved), at p

Hvor "p" er en given lokution, proposition eller udsagn³, "jeg" er taler, "dig" er hører og "Xer" er et såkaldt performativt verbum i præsens (angivende, hvilket performativ af en lang række mulige performativer, der i den konkrete talesituation vil kunne gøres anvendelse af). Eller for at give et par eksempler: Siger jeg "Jeg lover dig (herved) at komme i morgen", er

³ Definitionen af den lokutionære handling indeholder en uklarhed, hvilket flere, bl.a. Cohen (1964) og Searle (1968), har gjort opmærksom på. Af de definitioner, Austin giver i *How to Do Things with Words*, er det ikke til at se, om lokutionen dækker alt det, der siges, dvs. alt det udtryksbundne i talehandlingen - hvilket det terminologiske valg, men også en række eksempler - indicerer, eller om den kun gælder det, der dækker den del af det talte, der ikke består i at markere den illokutionære kraft, dvs. "p" i formlen ovenfor.

For at undgå denne uklarhed vælger Searle (1971 (1965)) at tolke lokutionen som det sidste, idet han samtidig for at undgå forveksling erstatter Austins betegnelse med den mere umisforståelige betegnelse "propositionelt indhold". Jeg vil i det følgende opfatte lokutionsbegrebet som synonymt med Searles propositions-definition, men vil i øvrigt i det følgende bruge "lokution", "proposition" og "udsagn" i flæng, da det i dag er almindeligt at opfatte dem som dækkende det samme.

"at-jeg-kommer-i-morgen" lokutionen eller udsagnet, "jeg" udtrykket, der refererer til taler, "dig" udtrykket, der refererer til hører, og "lover" det performative verbum (i præsens); siger jeg "Jeg påstår (herved) (over for dig), at du har uret", er "at-du-har-uret" udsagnet, "jeg" udtrykket, der refererer til taler, "dig" udtrykket, der refererer til hører, og "påstår" det performative verbum (i præsens). Det lille formel-ord "herved" vil normalt altid kunne sættes ind i formlen, som en angivelse af, at der med det eksplicitte performativ ikke er tale om en konstatering, men om skabelsen af en kendsgerning i og med ytringen af det eksplicitte performativ. Her kan "her"-delen siges at referere til det særlige selvreferentielle og selvverificerende ved performativet, og "ved"-delen til den eksekutive del, det, at der er tale om en slags handling.

Hvad den lokutionære handling angår, opdeler Austin den i tre delhandlinger, en fonetisk, en fatisk og en retisk handling. Her står "fonetisk handling" for det blot at ytre nogle ord (eller skrive dem ned på et stykke papir), "fatisk handling" for det at ytre nogle lyde med den hensigt, at de skal tilhøre et bestemt vokabular og kunne indgå i bestemte grammatiske konstruktioner, og "retisk handling" for det at forlene den fatiske handling med en bestemt mening og en bestemt reference. Her vil man så - selvom Austin ikke selv gør det - gennem en tilbagegriben til traditionen fra Frege (Frege (1967

(1879), 1967 (1891)) kunne analysere meningsbegrebet i termer af den retiske handlings eller - som jeg slet og ret vil opfatte det i det følgende - lokutionens, propositionens eller udsagnets sandhedsbetingelser. I den forstand vil meningen af lokutionen "at-postkassen-er-rød" kunne analyseres i termer af de betingelser i verden, der må foreligge, hvis lokutionen "at-postkassen-er-rød" henholdsvis skal være sand eller falsk. Det er imidlertid antagelsen inden for standardteorien, at denne sandhedsbetingelsesanalyse ikke er tilstrækkelig for den fulde analyse af talehandlingen - at der udover sandhedsbetingelsesanalysen af lokutionen altid vil skulle foretages en performative analyse af illokutionen (som ikke lader sig reducere til en sandhedsbetingelsesanalyse).

Som det er let at se af brugen af variable i den eksplicitte performative formel, er det muligt at knytte flere forskellige illokutionære kræfter til én og samme lokution: "Jeg hævder, han kommer i morgen", "Jeg forlanger, han kommer i morgen", "Jeg lover, han kommer i morgen", "Jeg beklager, han kommer i morgen" osv., osv. Selvom brugen af variabelen "p" for udsagnet også indicerer, at én og samme illokutionære kraft kan fungere sammen med forskellige lokutioner, er det dog, fordi familien af illokutionære kræfter er relativt homogen set i forhold til familien af mulige lokutioner, almindeligt at opfatte den illokutionære kraft som

en art operator eller - mere præcist - funktor, dvs. som udtryk for en art funktion, der afbilder lokutionen (som kan opfattes som en definitionsmængde) over i illokutionen (som så vil kunne opfattes som en værdimængde). Austin selv er ikke så eksplicit, hvad denne tolkning af forholdet mellem illokution og lokution angår, selvom han siger: "We may still feel tempted to ascribe some 'primacy' to the locution as against the illocution, seeing that given some individual rhetic act [...], there may yet be room for doubt as to how it should be described in the nomenclature of illocutions." (Austin 1962: 114). Den, der mest klart vælger funktor-tolkningen, er Searle (1971 (1965), 1969).⁴

⁴ Funktortolkningen danner mulighed for at se forholdet mellem lokution og illokution som strukturelt set identisk med forholdet mellem singularært referenceudtryk og prædikat - det, Austin kalder reference og mening - i lokutionen. Denne mulighed drages der især fordel af inden for modelteoretisk semantik, hvor den illokutionære kraft slet og ret ses som udtryk for en funktion, der er i stand til at afbilde en række mulige verdener over i de bestemte mulige verdener, hvor der findes kendsgerninger, der er i stand til at gøre lokutionen sand (eller falsk). (Kripke 1963). Denne analyse kræver, at man opfatter illokutionen som i virkeligheden et konstativ (jf. afsnit 5).

3 Illokutionens synlighed - om eksplicite og implicite illokutioner

Som nævnt ovenfor mener Austin, at den illokutionære kraft kan angives på andre måder end via den eksplicite performative formel. Det rejser spørgsmålet om, hvilke af disse andre angivelsesmåder, der ud over den eksplicite performative angivelse må regnes til de eksplicite. Her er Austin ikke ganske klar, idet han blot afgrænser den eksplicite performative formel som "[...] explicitness, in our sense. [...]" (Austin 1962:73) over for "[...] more primitive devices in speech [...]" (Austin 1962:73). En rimelig afgrænsning vil være at regne alle de leksikalsk og grammatikalsk realiserede angivelser, dvs. grammatisk modus (altså deklarativ, imperativ og interrogativ), adverbielle angivelser samt angivelse ved konnektiv med til de eksplicite angivelser. Heroverfor kan man så betragte alle gestiske og kontekstuelle angivelser som implicite.

En vigtig gruppe implicite angivelser, som specielt Searle har ofret opmærksomhed, er de såkaldte *indirekte talehandlinger*, som jeg vil ofre lidt plads på, da disse handlinger - eller i hvert fald nogle, der ligner dem - vil være af væsentlighed for min senere argumentation.

En indirekte talehandling er en *implicit talehandling* i den forstand, at den er tilvejebragt gennem en bestemt slags slutning - en såkaldt *implikatur* - udløst af forhold i en eksplicit angivet, anden talehandling. Implikaturer er første gang blevet belyst af Grice (1975). Det karakteristiske ved implikaturer er, at de i modsætning til implikationer, som fx udsagnslogikkens materielle implikation, "p → q", der har eksplicit sproglig form, er rent kognitivt-pragmatisk baserede: I en implikatur *står* der ikke, at q er impliceret af p; q er noget, hører må slutte sig til.

Men hvordan kommer sådanne implikaturer nu nærmere bestemt i stand? Det er Grices antagelse, at samtale grundlæggende er underlagt et overordnet princip om samarbejde, et såkaldt *kooperationsprincip*: at vi uden Kooperation, ikke kan have nogen samtale. Grice har ved et nærmere studium af disse samtalebetingelser ment at kunne underindele princippet i overordnet fire såkaldte *konversationsmaksimer*, nemlig (1) maksimet om, at man i sin tale skal komme med en tilpas mængde information (ikke for meget, og ikke for lidt), (2) maksimet om, at man skal tale sandfærdigt (dvs. ikke sige noget, man ved er falsk), (3) maksimet om, at man skal være relevant (og det vil hovedsagelig sige, relatere det, man siger, på rimelig vis til den instrumentelle handlesammenhæng, man står i), og (4) maksimet om, at man skal tale korrekt (dvs. bl.a.

overholde de grammatiske og leksikalske regler for det sprog, man benytter sig af) og tydeligt (og fx ikke bruge flertydigheder). Ifølge Grice er princippet - ud over at være et rationalitetsprincip for samtalen - netop interessant ved, at det i en lang række tilfælde bruges som implikaturgenerator, dvs. som middel til at udløse og afkode implikaturer i samtalen. Det ejendommelige her er, at det er *defekter* mht. at overholde konversationsprincippet, der udløser implikaturerne: I en lang række tilfælde bryder vi som talere princippet ved at forsynde os mod et eller flere af de konversationsmaksimer, det indbefatter, ikke fordi vi er irrationelle eller uformående, men tværtimod, fordi vi rationelt følger en strategi, som går ud på at få hører til at drage slutninger af det fejlagtigt sagte, som vi regner med vil føre taler til konklusioner, der så vil være i overensstemmelse med kooperationsprincippet. Ifølge Grice og Searle findes der en lang række anvendelser af princippet. Bl.a. vil store dele af de stilfigurer, vi betjener os af, metaforer, ironi osv., kunne forklares i lyset af sådanne anvendelser, og faktisk også alle typer af talehandlinger, der kræver eksplication via slutten fra gestiske eller kontekstuelle elementer.

Med indirekte talehandlinger forstår man dog normalt implicite talehandlinger af en mere afgrænset type. Hvad indirekte talehandlinger er, og hvordan de lader sig karakterisere gennem udløsning af

defekter, kan måske bedst forklares ved et eksempel: Lad os forestille os en situation, hvor taler gerne vil have hører til at lukke et vindue. Taler kan da vælge at meddele det i eksplicit form, fx gennem talehandlingen "Luk vinduet!", eller han kan vælge at meddele det netop gennem udførelsen af en indirekte talehandling, fx "Kan du lukke vinduet?" Som man kan se, har denne sidste, indirekte talehandling ikke meget med talers primære anmodning, altså "Luk vinduet!", at gøre. Prima facie er den indirekte talehandling et spørgsmål til hørers evner. Men disse evner synes ikke umiddelbart at have noget med samtalsituationen at gøre og med talers ønske om at få hører til at gøre noget for sig. Hertil kommer yderligere, at vi jo ikke i almindelighed går rundt og spørger til hinandens evner. Men netop fordi vi ikke normalt gør det, foreligger der i tilfældet her i virkeligheden et brug på Grices kooperationsprincip, her nærmere bestemt relevansmaksimet. Talehandlingen "Kan du lukke vinduet?" er defekt i situationen, fordi det er irrelevant at udføre den. Det får dog ikke hører til hovedrystende at opgive taler. Tværtimod ser hører defekten som anledning til påny at søge mening i det, taler siger, men nu ikke ud fra den direkte ordlyd af det, han siger, men derimod ved at drage implikaturer af det sagte, som giver det sagte relevans, så det kan tilfredsstille kooperationsmaksimet: Nu er det en betingelse for at kunne åbne et

vindue, at man er i stand til at gøre det. Desuden sidder hører nærmest ved vinduet, hvorfor det er rimeligt, at han gør det. Det er koldt i lokalet, hvilket er en rimelig grund i sig selv til, at vinduet bliver lukket. Alt i alt: Da det er relevant i situationen at have vinduet lukket, og at det sker ved hørers handling, vil taler nok gerne have, at hører lukker vinduet. Med andre ord: Det er nok talers intention ved hjælp af talehandlingen "Kan du lukke vinduet?" på indirekte vis at gøre hører forståeligt, at han vil anmode ham om at lukke vinduet.⁵ En anden

⁵ Med denne redegørelse for indirekte talehandlinger er der ikke sagt noget om, hvorfor man i bestemte situationer udfører sådanne handlinger. I det nævnte eksempel synes høflighed at spille en rolle: Det er uhøfligt direkte at besvære folk ved at bede dem om noget. Man skal i hvert fald give dem rum til at sige nej på en pæn måde. Det gør man så ved at give dem mulighed for at undlade at drage den påtænkte implikatur og dermed i "mild" form forkaste anmodningen: "Nej, jeg sidder så dårligt for det".

Høflighed behøver naturligvis ikke altid være involveret i forbindelse med indirekte talehandlen. I andre tilfælde kan fx tankeøkonomiske forhold spille en rolle.

Vedrørende spørgsmålet om, hvordan implikaturer nærmere bestemt virker, dvs. gennem hvilke "mekanismer", ser der ud til at eksistere visse såkaldt generaliserede konversationelle implikaturer, der udløst af visse udtryk gælder i en hvilken som helst situation, udtrykkene anvendes. Ellers ser de fleste implikaturer ud til at være udløst

4 Illokution og perlokution

Talehandlinger udgør en undergruppe af handlinger eller - mere fuldstændigt udtrykt - en undergruppe af instrumentelle handlinger, dvs. adfærd, der kan specificeres i mål-middel-termer. Det har især været Ludwig Wittgensteins fortjeneste at se på sproget som en form for eller undergruppe af instrumentel handle. Før den tid har det mest været sprogets repræsentationsfunktion, man har haft øje for; men med introduktionen af begrebet om sproget som en sammenhæng af "sprogspil" og med sloganet om, at "Et ords betydning er dets brug i sproget" Wittgenstein (1971 (1953):§43) indvarsler Wittgenstein opfattelsen af sproget som primært en form for handle. Disse tanker bliver udformet i slutningen af 30erne, umiddelbart efter Wittgenstein har forladt sin lærestol i Cambridge. Austin udvikler sin handlingsorienterede performative talehandlingsteori uafhængigt af Wittgensteins sprogspilsteori, bl.a. i en række kollokvier i Oxford fra slutningen af 40erne og frem gennem 50erne. Austins betragtningsmåder på sproget er da heller ikke identisk med Wittgensteins. Hos Wittgenstein spiller den ikke-sproglige handling en meget stor rolle. Her opfattes den sproglige ytring nærmest som blot et punktvis nedslag i en indforlivet ikke-

mulig indirekte talehandling i den pågældende situation kunne være meddelelsen "Her er vel nok koldt herinde". Her ser den relevante implikatur anderledes ud; men det almene kooperationsprincip vil naturligvis stadig være det samme.

Normalt omfatter indirekte talehandlinger kun talehandlinger, der implicerer andre grundtyper af talehandlinger, fx spørgsmål, der implicerer anmodninger, forpligtelser, der implicerer hævdelser, osv., osv. De omfatter derimod ikke omtrentligt eksplicitterede talehandlinger, dvs. talehandlinger eksplicit angivet gennem en bestemt grammatikalsk modus, fx imperativ, men nærmere kontekstuelt bestemt af hører som fx en ordre, en anmodning eller en bøn.⁶

af faktorer optrædende i den situationelle kontekst og byggende på lokal viden blandt de kommunikerende parter.

⁶ En undtagelse her er Gazdar (1981) Levinson (1983), hvor både indirekte talehandlinger i Searles forstand, hvor der forekommer skift af illokutionær grundtype, og talehandlinger, hvor der blot forekommer præcisering inden for samme grundtype, altså i virkeligheden enhver talehandling, der involverer illokutionære implikaturer, betegnes som indirekte talehandlinger.

sproglig, dvs. udelukkende instrumentel, handlepraksis, der stort set er færdigdannet, før sprog kommer ind i billedet. Standardeksemplet på denne betoning af sprogets instrumentelle handlingsindlejthed findes i begyndelsen af Wittgenstein (1971 (1953):især §2), hvor han skitserer et sprogspil mellem en håndværker og hans håndlanger.⁷ Man kan sige, at Austin over for denne skildring af, hvad en sproglig aktivitet består i, repræsenterer en vigtig, ja helt afgørende præcisering: Idet Wittgenstein hovedsagelig ser på det samlede sprogspil i en transaktion mellem personer som instrumentel handlesammenhæng, er han uopmærksom på en vigtig distinktion mellem på den ene side disse instrumentelle aktiviteter i almindelighed, dvs. de handleforudsætninger, talehandlingerne opstår på baggrund af, samt deres konsekvenser i den instrumentelle handleverden (Wittgenstein nævner en række af sådanne aktiviteter i flæng i Wittgenstein (1971 (1953):§23)), og så på den anden side de egentlige talehandlinger, de handlinger, Austin har døbt illokutionære handlinger. Selvom Austin i forhold til Wittgenstein på mange måder kommer til at underbetone det instrumentelle setting, der omgiver de enkelte

talehandlinger, bliver han dog - da han jo må markere de illokutionære handlinger som specielle i forhold til deres instrumentelle effekter - nødt til at give disse instrumentelle effekter et selvstændigt navn. Hen beslutter sig for navnet *perlokutionære handlinger* (per + locutio = ved hjælp af eller gennem tale).

Perlokutionære handlinger er helt igennem instrumentelle handlinger. Men også illokutionære handlinger har deres instrumentelle setting - deres betingelser og konsekvenser - som forudsætning for deres vellykkede udførelse. I modsætning til, hvad der gælder for de perlokutionære handlinger, er den instrumentalitet, der knytter sig til den illokutionære handling, aldrig kriterielt afgørende for den. Det er derimod den genuint sproglige *forståelsessammenhæng*, der på den ene side - som vi allerede har set - ikke vil kunne reduceres til lokution og mening som sandhedsbetingelse (sådan som man gerne vil have det i traditionen fra Frege), men på den anden side heller ikke blot vil kunne ses som instrumentarium i den ikke-sproglige handlesammenhæng, den talende indgår i. Det karakteristiske for talen er det *forståelsesmæssige* eller *illokutionære "uptake"*, som Austin kalder det, et "uptake", der har sine helt specielle vellykkethedsbetingelser, kun gældende for den. Siger jeg "Hent lige sømkassen!" er det selvfølgelig korrekt at antage, at jeg har et ønske om at få sømkassen overrakt af hører, hvilket er et instrumentelt handlemål eller sigte.

⁷ Der er ikke entydigt belæg for denne tolkning i Wittgensteins overvejelser i Wittgenstein (1971 (1953)) som helhed. Det vil jeg vende tilbage til senere i artiklen.

Men som betingelse for dette handlemål, trænger et andet handlemål sig på som det egentlige formål for den illokutionære talehandling, det egentlige *sproglige* handlemål, nemlig det mål, der består i at få den anden til at *forstå*, at jeg har dette ønske. Det er dette handlemål og dets indfrielse gennem illokutionært uptake, den illokutionære handling skal sikre.

Da dette forståelsesorienterede sigte er helt fraværende i Wittgensteins overvejelser, er det rimeligt alene at kreditere Austin for opdagelsen af det.

Det er vigtigt at understrege, at implicitte illokutionære handlinger, dvs. handlinger, der ikke er, men kan gøres eksplicite, i sig selv er perlokutionære handlinger. Anvendes den indirekte talehandling "Kan du række mig saltet?" som anmodning, udtrykbar gennem den eksplicite talehandling "jeg vil gerne bede om saltet!", regner taler med, at hører drager den fornødne implikatur, som fører ham frem til anmodningen. Men sådanne implikaturer er et spørgsmål om kognition som ved ikke-sproglig instrumentel handle generelt, ikke om semantik. Anmodningen er ikke udført ved hjælp af sproglige udtryk, der betyder anmodning. Nu kunne man ganske vist indvende, at det at drage implikaturer fra talers side vel også er at betjene sig af en slags forståelse, hvorfor der ikke kan være tale om en perlokution. Imidlertid må det fastholdes, at forståelsen her

da vil være handlingsimmanent, og ikke semantisk funderet. Men - kunne man nu ydeligere indvende - så foreligger der vel først en accept, og dermed en vellykket udført perlokution, når hører rækker taler saltet. Det er selvfølgelig korrekt; men her må man skelne mellem to talehandlinger, den primært udførte og den indirekte, spørgsmålet og anmodningen. Set i forhold til den indirekte talehandling, anmodningen, er den perlokutionære handling ganske rigtig, at taler vil have, at hører rækker ham saltet. Men set i forhold til den primært udførte talehandling, spørgsmålet, ligger der også en perlokutionær effekt i, at få hører til at drage sin implikatur. Altså må det fastholdes, at implicitte talehandlinger er implikaturer.

Det betyder dog ikke, at de altid behøver være det. Undertiden kan en forbindelse mellem en primært udført talehandling og en indirekte talehandling være understøttet, ikke blot af kooperationsprincippet og de konversationelle maksimer som baggrund for at betjene sig af implikaturer, men også af, at det efterhånden er blevet sædvane altid direkte at lade den primære talehandling betyde den indirekte talehandling. Og sådan er det vel nærmest også i vores eksempel: Her skal vi sjældent rundt omkring kooperationsprincippet og de konversationelle maksimer for at finde ud af, om taler siger "Kan du række mig saltet?" for at anmode om noget salt. Her ved vi, det forholder sig sådan, fordi det er en sædvane

direkte at lade "Kan du række mig saltet?" betyde anmodning.

At der kan danne sig sådanne sekundære semantiske bånd mellem en primært udført talehandling og en indirekte eller - for den sags skyld - anden implicit udført talehandling, rykker dog ikke ved, at det er en særdeles plausibel hypotese at antage, at de altid vil være forberedt gennem implikaturer draget med baggrund i kooperationsprincippet.

5 Kritik af den performative analyse

Som vi har set, er det afgørende i den sproglige ytring og det, som udmønter sig i forestillingen om den illokutionære handling, en bestemt dimension i ytringen, der gør, at den adskiller sig dels fra den lokutionære handling, der alene drejer sig om reference og mening (qua sandhedsbetingelser), dels fra den videre instrumentelle handle-sammenhæng, hvori den sproglige ytring indgår som instrumentarium for opnåelsen af forskellige perlokutionære formål. Vi har ovenfor betegnet denne dimension som talehandlingens performative dimension; og vi har betegnet fremanalyseringen af den som den performative standardanalyse af talehandlingen.

Analysen har fået forskellige alternative og mere systematisk

udbyggede udformninger, selvom hovedpointen i analyserne for så vidt er den samme som hos Austin. Searle ser talehandlingen i lyset af en bestemt type regler. Det er Searles opfattelse, at intentionel adfærd generelt kan beskrives i termer af, hvad han kalder *regulerende regler*. Med regulerende regler mener Searle regler, der angår adfærd, der vil kunne eksistere uafhængigt af, om reglen eksisterer eller ej, og som altid vil kunne beskrives i mål-middel-termer, som fx det at åbne et vindue, det at lave kaffe eller det at gå over åen efter vand. Hvad specielt de illokutionære handlinger angår, er de imidlertid ikke specificerbare alene i termer af mål og middel, eller rettere: Relationen mellem mål og middel er af en sådan art, at målet ikke blot tilvejebringes instrumentelt gennem, men samtidig *konstitueres* gennem midlet for deres udførelse. Idet Searle betegner disse specielle regler *konstituerende regler*⁸, forsøger han i højere grad end Austin, der i *How to Do Things with Words* dog sporadisk taler om talehandlinger som styret af konventioner, at beskrive den illokutionære handling som et omfattende og systematisk regelkompleks, bestående dels af en konstituerende hovedregel, den såkaldte *essentielle regel*, dels af forskellige understøttende regulerende eller rent instrumentelle

⁸ I virkeligheden er der med Searles to regelbegreber tale om et lån fra Rawls (1955).

handleregler, bl.a. den såkaldte *forberedende regel*, der relaterer (den vellykkede brug af) essentiel-reglen til visse betingelser i situationen (og derfor kan siges at være en udmøntning af Grices relevansmaksime, jf. tidligere). Hos Habermas, der overtager Searles regelbeskrivelse af talehandlingen, optræder den performative analyse af den illokutionære handling bl.a. som forestillingen om konstitutionen af et universelt samtalerum, et rum for mulig tale (Habermas 1971:102), hvor Habermas især betoner væsentligheden af den mulighed, der ligger i enhver talehandling for at problematisere de gyldighedsfordringer, der ligger i enhver talehandling, og føre, hvad han kalder gyldighedsforbedrende *diskurser* med dem. Desværre ser Habermas med sin diskursteori ikke ud til at respektere skellet mellem illokution og perlokution (jf. senere).

Som man kan se, er den klassiske performative analyse af talehandlingen blevet adopteret af flere, omend i forskellig udformning. Men den er selvfølgelig også blevet bestridt. Fx har flere fundet talen om en sådan performativ dimension i talehandlingen uklar, om ikke direkte mystisk. Kritikken har været sat ind fra to sider. Dels har man ud fra en handlingsteoretisk tilgang søgt at analysere det performative aspekt ved den illokutionære handling væk, dels har man søgt at opfatte det eksplicitte performativ

som et ganske vist specielt type konstativ.

Blandt kritikerne inden for handlingsteorien finder man Grice (1971 (1957)), Strawson (1971 (1964)), Schiffer (1972) og Lewis (1972). De accepterer alle - i modsætning til tilhængerne af den logiske empirisme (jf. ovenfor) - eksistensen af instrumentel handlingsrationalitet, men mener også, at begrebet om instrumentel handlen i virkeligheden er det eneste handlingsbegreb, man behøver at operere med, og at illokutionsbegrebet og hele den performative talehandlingsanalyse er overflødig. Hos Grice analyseres talehandlingen individualpsykologisk, idet Grice mener, at den bestemte performativitet, der knytter sig til illokutionsbegrebet, kan erstattes restløst med et begreb om (instrumentel) *dobbeltintentionalitet* hos taler. Her er ifølge Grice de tilstrækkelige ingredienser til forklaring af, hvad der er på spil i en talehandling: (1) intentionen hos taler om at give hører en bestemt opfattelse eller viden (konstativ) eller bevæge ham til at udføre en bestemt handling (direktiv); (2) intentionen hos taler om, at denne opfattelse, viden eller handling er kommet i stand ved, at hører erkender intentionen i (1). Gennem dette intentionalitetsbegreb mener Grice at kunne forklare, hvad det vil sige at mene noget i en talesituation ved med udgangspunkt i et begreb om "non-natural occasion meaning" at nå frem til et begreb om "non-natural timeless meaning", dvs.

sproglig mening. Problemet med denne analyse - et problem, som også Grice har erkendt og søgt at løse i en række forbedringer af sin analyse (Grice 1969, 1971 (1968)) - er imidlertid, at det er vanskeligt at tilbagevise en række eksempler, vi ikke vil opfatte som eksempler på talehandlen, men som alligevel tilfredsstillende den griceske dobbelt-intentionalitet, hvorfor der åbenbart må mangle en ingrediens i Grices analyse (se hertil bl.a. Apel (1981); Blackburn (1984:114-118); Sperber & Wilson (1986:30ff)). For tilhængerne af den performative analyse er denne ingrediens netop identisk med deres illokutionsbegreb og - for Searles vedkommende - med begrebet om en konstituerende regel. Idet Searle synonymiserer begrebet med begrebet om en konvention, formulerer han det i Searle (1971 (1965):46) således: "Meaning is more than a matter of intention, it is also a matter of convention."⁹

⁹ Senere, nemlig i Searle (1995:28), bliver Searle klar over, at det er forkert at synonymisere konstituerende regler med konventioner. Ud fra en angivelse af den konstituerende regel som en regel for sammenknytning af udtryk og funktion i en bestemt kontekst, giver han reglen formen "X tæller som Y i kontekst K" Men her er konventionen det forhold, at vi i stedet for X kunne have brugt andre udtryk, Y, Z, osv. Med andre ord: konventionaliteten udgør kun et delaspekt af det samlede begreb om en konstituerende regel.

Denne yderst væsentlige, ja afgørende debat om forholdet mellem intention og konvention i forsøget på at finde ud af, hvad tale er for noget, pågår stadig og regnes stadig for åben. Da jeg imidlertid ikke har set noget overbevisende argument for en griciansk reduktion af illokutionsbegrebet¹⁰, tillader jeg mig over for denne at holde fast ved den performative analyse af talehandlingen.

Den anden type skepsis, der er blevet rejst over for den performative analyse, går som allerede antydnet ud på at opfatte det eksplicite performativ som i virkeligheden en bestemt type konstativ. Dermed markerer den i en vis forstand en tilbagevenden til diskussionen omkring den tidlige

---

Selv om jeg via denne note vil gøre opmærksom på denne iagttagelse af Searle, vil jeg ikke lade den være bestemmende for mit valg af ord i artiklen her: I det følgende vil blot behandle "konstituerende regel" og "konvention" som synonyme.

¹⁰ I Grice (1982) foreslår Grice at tolke vanskeligheden ved at udelukke kommunikationsfremmed strategisk handlen som et problem, der stort set løser sig af sig selv ved at taler og hører i praksis altid vil udmattes i deres forsøg på at tolke strategisk. Men en sådan løsning synes at forde, at man netop har accepteret, at kommunikation kun kan forstås ud fra en forudsætning om, at kommunikation må bestå i en form for ikke-strategisk handlen hvilket i virkeligheden betyder en indrømmelse til den performative analyse.

Austin. Motivet til en tilbagevenden til konstativet er, at man vil redde begrebet om mening som sandhedsbetingelse igennem som eneste nødvendige sproglige meningsbegreb. Her anerkendes talehandlingsbegrebet for så vidt i modsætning til, hvad der er tilfældet hos intentionalisterne, eller i hvert fald er det ikke nødvendigt at benægte det. Imidlertid er det opfattelsen her, at performativet i Austins tidlige teori, ligesom illokutionen og den performative analyse i Austins senere teori, i virkeligheden er overflødig: Performativer er konstativer, og det eneste begreb om mening, der i den sammenhæng spiller en rolle, er begrebet om mening som sandhedsbetingelse plus angivelsen af, at den er asserteret: Fx er meningen i en ytring som "Postkassen er rød" slet og ret de betingelser i verden, der gør propositionen i ytringen henholdsvis sand eller falsk plus angivelsen af, at den er asserteret som sand. Nu findes der ganske vist talehandlinger som *prima facie* ikke ser ud som konstativer. Hvad disse talehandlinger angår, vil man imidlertid altid kunne påvise, at de er ledsaget af en kraft-markør, fx i form af grammatisk modus, som kan tolkes konstativt: Siger jeg "Gå nu!", er det en ubestridelig *kendsgerning*, at jeg faktisk udtrykker mig i den modus, jeg former mit udtryk i. Ligeledes når jeg siger "Må jeg få en is?". Det er med andre ord en *kendsgerning*, at jeg meddeler, hævder, påstår osv., når jeg faktisk meddeler, hævder, påstår osv., og

tilsvarende for de forskellige grammatikalske modi. Synspunktet - der kendes tilbage fra Lemmon (1962) - er forsvaret i Lewis (1972) og Davidson (1979), og det er propageret af lingvister som Ross (1970), Lakoff (1972) og Sadock (1974), her som en teori om, at der altid vil foreligge en kraft-markør i en sætning, selvom den ikke i en aktuel ytringssituation vil være til stede i eksplicit form.¹¹ Man vil da nemlig ifølge disse sidste blot kunne tale om kraft-markørens tilstedeværelse i den pågældende sætnings dybdestruktur. Dvs. at alle direktiver vil have formen "(jeg dirigerer dig herved til), at ...", og alle spørgsmål formen "(jeg spørger dig herved om), hvorvidt ..." osv., osv. (hvor parenteserne angiver dybdestrukturer). På denne måde vil enhver ytring kunne analyseres alene i termer af syntaks og af mening som sandhedsbetingelse. Tesen er for så vidt besnærende. Imidlertid synes det ikke muligt at forsvare den. Den foreslåede analyse vil nemlig gøre en sætning som "Jeg konstaterer, det regner" - der altid vil være sand, da sætningen er selvverificerende - synonym med sætningen "Det regner", der i tilfælde, hvor det ikke regner, bestemt ikke kan være sand. Det synes heller ikke muligt at

¹¹ Denne teori optræder - lidt misvisende - under samme betegnelse, som Austins analyse. At der er dette uheldige sammenfald, skal helst ikke føre til opfattelsen, at der så er tale om samme teori. For det er der naturligvis ikke.

forsvare tesen gennem Lakoff (1975), der opfatter den dybdestrukturelle sætning og dens komplementsætning som en sandhedsfunktionel konstruktion, hvorefter den samlede sætning kun vil kunne være sand, når begge sætninger er sande. Det vil da blive vanskeligt at skelne mellem en sætning som "Jeg konstaterer, at Christian IV er dansk" og en sætning som "Jeg konstaterede, at Christian IV er dansk" uden at forudsætte den distinktion mellem performativ anvendelse og sandhedsbetingelsesorienteret semantisk anvendelse, som netop skulle reduceres bort.

Lewis og Davidson, der ikke er forpligtet på en sådan dybdestrukturel tolkning af performativet, foreslår i stedet, at implicitte illokutionære kræfter forklares gennem Grices teori, altså gennem ikke-konventionsbaserede kommunikationsintentioner. Jeg vil vende tilbage til dette forslag senere.

6 Standardteoriens talehandlings-taksonomi

For standardteoriens tilhængere, Austin, Searle og Habermas, gælder, som vi har set, den performative standardanalyse af talehandlingen, ifølge hvilken en talehandling består af en lokution (eller proposition) samt en påhæftet, ikke-reducerbar

illokutionær kraft. Talehandlingens to komponenter kan angives gennem følgende (forkortede) implicitte performative formel:

F(p)

hvor F er variabel for de forskellige kraft-angivende markører, der findes i sproget, hvad enten de er primære (fx i form af grammatikalske modi) eller de består i eksplicite performative verber såsom "beordre", "anmode", "forbyde", "tillade", "advare", "påstå", "spørge", "love" osv. figurerende i en eksplicit performativ formel af typen "Jeg Xer dig, at ...".

I Austin (1962:103) og Searle (1969:19) opereres der med et såkaldt *ekspressibilitetsprincip*, ifølge hvilket der altid vil kunne findes udtryk i sproget til formulering af et hvilket som helst meningsindhold. Hos begge forfægtes princippet som et princip om sprogsystemets forfatning, således at der med udgangspunkt i sproget som system altid vil kunne findes et eksplicit performativ til dækning af et hvilket som helst implicit - i betydningen: kontekstuel bestemt - performativ. Dette princip gør ifølge Austin og Searle studiet af de mange forskellige værdier, "F" kan antage, væsentligt og interessant. Hvad antallet af talehandlingstyper angår, mener Austin (1962:149), at der vil være tale om et antal "in the order of the third power of 10". Da sproget antages som et på forhånd givet

system, bliver undersøgelsen klassifikatorisk anlagt, og spørgsmålet bliver: Er det muligt at foretage en klassifikation af de mange performative verber i en eller anden form for overordnet systematik eller taksonomi? Her foreslår Austin selv i *How to Do Things With Words* en taksonomi med fem kategorier eller typer af talehandlinger, der er grundlæggende i den forstand, at de ikke kan reduceres på hinanden eller på en fælles overordnet kategori. Denne systematisering, der i virkeligheden blot har en løs og skitseagtig form hos Austin, strammer Searle op på i Searle (1979 (1971)) gennem en overordnet stringent parametrisering af, hvad han finder er grunddimensioner i enhver talehandling. Her mener Searle i alt at kunne finde 12 forskellige parametre for klassifikation af sprogets forskellige talehandlinger, hvoraf dog kun de tre første er interessante for den overordnede talehandlingsklassifikation: Disse tre parametre er (1) *illokutionær pointe* (svarende til, hvad der er styret af hovedindholdet i den tidligere nævnte essentielregel)¹², (2) *direction-of-fit* (skal

¹² Ilokutionær pointe eller illokutionært formål, som Searle også kalder det, må ikke forveksles med illokutionær kraft. Ilokutionær pointe udgør en del af kraften, men ikke den hele. Fx har en ordre og en anmodning samme pointe - det drejer sig begge steder for hører om at få hører til at gøre noget - men de har forskellig kraft, givet gennem de forskellige magt- eller

sproget svare til verden, sådan som ved konstateringen, eller skal verden svare til sproget, sådan som ved anmodningen eller forpligtelsen), (3) *udtrykt psykologisk eller mental tilstand* (fx om den psykologiske eller mentale tilstand er en viden eller et ønske).

Ud fra dette parametriseringssystem mener Searle nu at kunne nå frem til samme antal grundlæggende illokutioner som Austin, altså i alt fem, der dog falder lidt anderledes - og ifølge Searle også noget mere præcist - ud end Austins. De grundlæggende illokutioner er: (1) *repræsentativer*, (2) *kommissiver*, (3) *direktiver*, (4) *ekspressiver* og (5) *deklarativer*.¹³

---

autoritetsrelationer, der eksisterer mellem taler og hører i henholdsvis en ordregivnings- og anmodnings-situation. Denne forskel i magt- eller autoritetsrelation udgør i øvrigt endnu én af de 12 parametre, Searle opregner til fastlæggelse af den illokutionære handlings kraft, dog ifølge Searle en af de mindre betydende set i forhold til de tre hovedparametre, vi vil tage op her.

¹³ Austins oprindelige kategorier hedder *verdiktiver* svarende omtrent til Searles repræsentativer, *exersitiver* svarende til en blanding af Searles direktiver og deklarativer, *kommissiver* svarende stort set til Searles kommissiver, *habilitiver* svarende omtrent til Searles expressiver og *expositiver*, som rummer talehandlinger inden for alle Searles kategorier.

Hvad Alston i en nylig bog (Alston (2000)) og Habermas (1971) angår, opererer de med en systematik, der lægger sig tæt op ad Searles. Hos Alston, der argumenterer for samme

Parameterværdiernes fordeling på de forskellige talehandlingsklasser kan angives således¹⁴:

performative analyse af den illokutionære talehandling og opererer med samme fælledelede taksonomi som Searle, er betegnelserne henholdsvis assertiv, kommissiv, direktiv, ekspressiv og exercitiv. Habermas har en lidt anden systematik og en lidt mere afvigende terminologi. Searles repræsentativer hedder hos Habermas konstaterer, mens Searles direktiver og kommissiver slås sammen i en overordnet regulativ kategori. Searles ekspressiver kaldes af Habermas for repræsentativer. Deklarativer omtales kun i en note i Habermas (1971), men spiller i øvrigt ikke nogen rolle i Habermas' analyse. Endvidere opererer Habermas med en klasse af talehandlinger, som ikke findes hos Searle, nemlig kommunikativer, som defineres som de talehandlinger, der tjener til overhovedet at opbygge den forhåndsforståelse, der må være til stede, før man kan kommunikere i sproget.

Som det vil fremgå af mit klassifikationsforsøg i afsnit 8, vil jeg - som Habermas - lægge vægt på denne kommunikative talehandlingsklasse. Mine betegnelser vil adskille sig en kende fra såvel Searles som Habermas' betegnelser. Således vil jeg - som Alston (2000) og i øvrigt Schiffer (1972) - anvende termen "assertiv" for den overordnede klassifikation af talehandlinger følsomme over for distinktionen mellem sand og falsk.

¹⁴ Angående t i skemaet nedenunder: Searle har en mere kompliceret angivelse, end jeg har valgt her. Men da den er uden betydning for min

argumentation i det følgende, afstår jeg fra at forholde mig til den her.

	repræsentativ	kommissiv	direktiv	ekspressiv	deklarativ
illokutionær pointe +lokution	⊢ (p)	C(T gør A)	!(H gør A)	E(p)	D(p)
direction-of-fit	↓	↑	↑	φ	⊕
mental tilstand	B(p)	W(T gør A)	W(H gør A)	t	p

Her betyder i række 1 "⊢(p)" forpligte sig på sandheden af p, "C(T gør A)" forpligte sig på egen fremtidig handling A, "!(H gør A)" dirigere hører til fremtidig handling A, "E(p)" udtrykke psykologisk tilstand t og "D(p)" erklære p som værende tilfældet, i række 2 "↓" ord til verden-direction-of-fit, "↑" verden til ord-direction-of-fit, "φ" ingen direction-of-fit og "⊕" kombineret ord til verden- og verden til ord-direction-of-fit", i række 3 "B(p)" tro på/overbevisning om at p, "W(T gør A)" ønske (want) om, at taler udfører handling A, "W(H gør A)" ønske (want) om, at hører udfører handling A, "t" mental tilstand foreligger, "p" p er tilfældet.

Den første række repræsenterer det, der fremgår af Searles essentielregel, og er derfor det, der svarer til den performative analyse af talehandlingen. Her har vi med de operatører eller funktører at gøre, der skaber eller konstituerer de forskellige talehandlinger som kendsgerninger i og med udførelsen af de ytringshandlinger, der svarer til talehandlingerne. Som man kan se, udgør disse illokutionære pointer netop - svarende til den performative

analyse - et selvstændigt element i talehandlingen, et element, der ligger ud over det, at der er tale om et udtryk for en bestemt psykologisk tilstand (evt. som udtryk for udførelsen af en bestemt instrumentel handling), sådan som det fremgår af række 3.

Som man videre kan se, svarer der til hver forskel i række 3 en forskel i række 1, således at distinktionerne mellem lokutionerne i række 1 i virkeligheden er en fordobling af distinktionerne mellem de psykologiske tilstande i række 3. Spørgsmålet er, om de psykologiske eller kognitive distinktioner i række 3 ikke er tilstrækkelige til at markere distinktionen mellem repræsentativ, kommissiv, direktiv, ekspressiv og deklarativ, så den såkaldte illokutionære pointe i virkeligheden er overflødig. Spørgsmålet er, om man ikke med fordel vil kunne gøre anvendelse af Occams rasekniv her?

Det vil jeg gerne undersøge i det følgende. Lykkes forhåbentlig, vil jeg være nået et godt stykke på vej i forsvaret af min artikels overordnede tese om, at illokutionær er assertiver.

7 Kritik af standardteoriens talehandlings-taksonomi

Det kan undre, at Searle opererer med denne omfattende dobbeltangivelse, så meget desto mere som der i Searle (1986) faktisk signaleres en afgørende ændring i synet på talehandlingen, der på alle måder ville kunne forberede en undgåelse af denne dobbeltangivelse.

Searle (1986) er et forsøg på at se de tre rækker ovenfor ikke blot som uomgængeligt sammenvævede dimensioner i enhver talehandling, som kun vil kunne separeres gennem abstraktiv analyse, men som repræsenterende selvstændige entiteter i verden. Således repræsenterer række 3 entiteter i området for ren instrumentel handling, række 2 entiteter i området for repræsentationer, og række 1 entiteter i området for illokutionære handlinger, hvor det er underforstået, at området for instrumentel handling eksisterer uafhængigt af området for repræsentationer, men ikke omvendt, og området for repræsentationer eksisterer uafhængigt af området for illokutioner, men ikke omvendt. Dermed signalerer Searle for så vidt en imødekommelse af Grices teori om mening. Hvor Searle i Searle (1965) og Searle (1969) betonedes konventionsbegrebet og gennem sit ekspressibilitetsprincip søgte at

fastholde det inden for rammerne af en sprogopfattelse, der svarede mere til en lingvistisk tilgang til sproget - med sproget liggende som en fuldt færdig struktur - er han i Searle (1986) klar over, at Grice langt fra at mangle et konventionsbegreb til forklaring af, hvad en talehandling er, i virkeligheden går mere grundlæggende og radikalt til værks end ham, idet han med sin dobbeltintentionsteori ikke blot vil forklare sprogbrugen med baggrund i en struktursammenhæng af færdigformede illokutioner, understøttet af konstituerende regler, men faktisk vil give et svar på, *hvordan sprog og sproglig mening allerførst kan opbygges*: Dette sidste sigte er det nu også Searles hensigt at forfølge i Searle (1986): "In this paper the account does not begin with literal utterances of sentences, but outside language altogether. Here the apparatus includes only intentions and conditions." (Searle 1986:225). Dvs.: Med baggrund i et præsprogligt repertoire af handlingselementer vil Searle i Searle (1986) gerne vise muligheden af opbygningen af et fuldt udfoldet sprog: "Just as our present elaborate systems of constitutive rules in such institutions as marriage or private property may have evolved from such pre-institutional practices as the cohabitation of men and women or the sheer physical possession of material objects, so such institutions as promising or stating may have evolved from such prelinguistic practices as representing reality in

various modes." (Searle 1986:225). Men det vil, hvis vi skal overføre det til klassifikationsskemaet fra Searle (1979 (1971)), sige: Parametriseringen i Searles talehandlingsklassifikation tolkes nu ikke længere abstraktivt, men i virkeligheden *konstruktivt*: De tre rækker i klassifikationsskemaet repræsenterer ikke blot tre ontologisk selvstændige sfærer, men også tre skridt i en mulig *konstruktionsprocedure* frem mod skabelsen af et fuldt udviklet system af konstituerende regler.¹⁵ Men det synes netop at kunne give Searle en strategisk fordel til forenkling af talehandlingsklassifikationen. Et sted i Searle (1986) anføres det: "I have tried to construct the analyses [...] without using any constitutive rules [...] If, in

¹⁵ Her kan det bemærkes, at der allerede i Austin (1962) er antydninger af en sådan mere konstruktiv opfattelse af talehandlingsområdet. Et sted i *How to Do Things with Words* betragter Austin nemlig spørgsmålet om talehandlingens ekspliciteringsgrad, ikke blot ud fra en analytisk synsvinkel, men faktisk ud fra et fylogenetisk - og dermed også konstruktivt - udviklingsperspektiv: "It is also a plausible view that explicitly distinguishing the different forces that his utterance might have is a later achievement of language, and a considerable one; primitive or primary forms of utterance will preserve the 'ambiguity' or 'equivocation' or 'vagueness' of primitive language in this respect; they will not make explicit the precise force of the utterance" (Austin 1962:72). Desværre udfolder Austin ikke perspektivet nærmere.

the end, these analyses are successful they will enable us to achieve some of the objectives of my earlier analyses of speech acts with a much weaker apparatus." (Searle 1986:224).

Imidlertid synes det muligt, at gøre apparatet endnu svagere, end Searle her foreslår det, idet man med fordel vil kunne se direktiver og kommissiver uden den fordobling i det illokutionære, som "C" og "I" i række 1 er udtryk for. Denne mulighed vælger Searle imidlertid ikke. Ganske vist overvejer han den for direktivets vedkommende: "It might seem from this analysis that there is an asymmetry between the analysis of directives and other types of speech acts. The meaning of directives seems to be specified in terms of intended perlocutionary effects, since directives involve the intention that the hearer should do something in virtue of the utterance [...]" (Searle 1986:223). Searle foreslår altså her en reduktion fra illokution til perlokution. Men han mener at kunne finde et argument mod valget af denne mulighed: "This distinction, however, does not show that directives have a different kind of meaning: because the propositional content condition on directives requires that there be a reference to the hearer and the predication of some future course of action by the hearer, and because the direction-of-fit is world-to-word, any specification of the speaker's meaning will involve a specification of an action by the hearer." (Searle

1986:223). Jeg kan imidlertid ikke se holdbarheden af Searles begrundelse her: Det er rigtigt, at det propositionelle indhold i forbindelse med direktiver fordrer reference til en fremtidig handling fra hørers side; men hvorfor skulle det være nødvendigt at gøre denne proposition til en *propositional indholds-betingelse for en ny illokution*? Tilsvarende er det rigtigt, at den fremtidige handling fra hørers side, der indgår i propositionen i direktivet, er et produkt af, at taler udfører den direkte talehandling; men hvorfor skulle den direkte talehandling af den grund være illokutionær og den direction-of-fit, der opereres med, være en world to word-direction-of-fit? Her må en illokution af repræsentativ type med dens word to world-direction-of-fit være fuldt tilstrækkelig: Har man til hensigt at udføre en direktiv handling, har man til hensigt at få hører til at gøre noget ved at meddele ham, at man netop har denne hensigt. Altså er der tale om en gricesk dobbeltintention. Men hvorfor skulle der også herudover være tale om udførelsen af en performativ handling, en handling ifølge en konstituerende regel? På det punkt er det stadig Searles hensigt at fastholde sin kritik af Grice fra Searle (1965) og Searle (1969): "I have argued against Grice that the intended effects of meaning are not perlocutionary but rather illocutionary: [...]" (Searle 1986:210). Og det er for så vidt også retfærdiggjort ifølge min opfattelse.

Som jeg allerede har været inde på, er det afgørende vigtigt at holde fast i den performative analyse af talehandlingen. Men hvorfor operere med, at der ved direktiver også kommer en selvstændig direktiv *illokution* ind i billedet? Hvorfor kan den annoncering af ens intention, der finder sted i forbindelse med direktiver, ikke blot være af repræsentativ type? Hvorfor er det searlske repræsentativ ikke tilstrækkeligt? Hvorfor skal der indføres en selvstændig direktiv illokution - og tilsvarende illokutioner for de andre talehandlings-typer i skemaet?

Jeg vil i næste afsnit argumentere for, at direktivets eksistensmodus som talehandling¹⁶ slet og ret er at være perlokution (i den betydning af perlokution, der muliggør en analyse af den implicite illokution som netop perlokution, jf. diskussionen i afsnit 4)¹⁷, og at Searles

---

¹⁶ Direktiver *behøver* nemlig ikke at være perlokutionære talehandlinger. At pege med en pistol mod én, for at få ham eller hende til at gå, er et direktiv, ud fra den psykologiske definition af direktivet, men vel ingen perlokutionær talehandling. Ganske vist kan vi finde noget, der svarer til referencedelen i en lokution, hvis der fx vippes med pistolen som tegn på, at vedkommende skal bevæge sig i en bestemt retning. Men normalt må man kræve, at perlokutionen indeholder en lokution, altså såvel reference som prædikation.

¹⁷ En følge heraf er naturligvis, at der strengt taget heller ikke vil kunne eksistere implicite illokutioner i

illokutionære fordobling af direktivet derfor er overflødig.

Ja, faktisk vil jeg - som det allerede er fremgået - argumentere for en fjernelse af alle fordoblingerne i klassifikationsskemaet. Da jeg mener, det vil være rimeligt også at opfatte kommissivet som en perlokutionær handling og ekspressivet som blot et assertiv med et specielt indhold, og da yderligere deklarativet - som jeg også vil argumentere for - i virkeligheden kan betragtes som en dimension i et hvilket som helst repræsentativ, betyder det, at jeg med min argumentation i virkeligheden mener at kunne nå frem til følgende alternative klassifikationsskema:

---

betydningen illokutioner, der svarer til mulige eksplicite illokutioner. De implicite illokutioner kan jo nemlig ikke længere ekspliciteres via hver deres selvstændige illokutionære kraft, men kun via et metaassertiv, hvis lokution refererer til udelukkende instrumentelle forhold i forbindelse med talehandlingen.

illokutionær pointe + lokution	┌ (p / T gør A / H gør A /)				
direction-of-fit	↓				
mental tilstand	B(p)	W(T gør A)	W(H gør A)	t	p

Som man kan se, vil der være tale om et stærk forenklet skema i forhold til det oprindelige: Rækken af illokutioner vil være erstattet med kun én illokution, repræsentativt eller - som jeg vil foretrække at kalde det i det følgende - assertivet. Og rækken af directions-of-fit vil være erstattet af kun én direction-of-fit, svarende til assertivet. Derimod bibeholdes kompleksiteten i rækken for instrumentel handling og dermed kompleksiteten i den lokution i række 1, der refererer til den instrumentelle handleverden i række 3. Da lokutionen altid vil være underlagt et assertiv, må den samtidig altid være følsom over for distinktionen mellem sand og falsk. Eller sagt på anden måde: En illokutionær handlings vellykkethedsbetingelser vil altid være identiske med den indeholdte lokutions sandhedsbetingelser.

Men er det nu muligt at vise, at det forholder sig sådan? Er lokutioner altid sande eller falske? Det vil være hovedopgaven i næste afsnit at vise det.

Før jeg imidlertid går over til min argumentation for det ændrede skema, vil jeg kort forholde mig til en indvending mod Searles nyorientering fra (1986), som har

været fremført i Habermas (1991; (1988)). Habermas karakteriserer Searles nye position således: Mens Searle i sin tidligere analyse bygger på, at taler og hører deler et fælles sprog, repræsenterer Searles nye opfattelse en alt for markant *realisme* i forhold til repræsentationsfunktionen i sproget og i forhold til den ikke-sproglige instrumentelle handling, som han ifølge Habermas vanskeligt kan finde støtte for. I stedet for som tidligere at forklare lokutionen og den instrumentelle handling i lyset af disse handlingers indlejrethed i den kommunikativt forankrede illokution, betragter Searle nu ifølge Habermas omvendt det fælles sprog som det, der har behov for forklaring med baggrund i lokutionen og den instrumentelle handling. Ifølge Habermas er det imidlertid ikke muligt at gå uden for sproget, for at forklare sproget, sådan som Searle nu gerne vil.

Man kan diskutere, om Habermas' kritik af Searle på dette punkt er helt fair. For som vi har set, fastholder Searle stadig illokutionens selvstændige rolle i talen, omend den underspilles en kende i Searle

(1986)¹⁸: Illokution er ikke blot en art perlokution og kan derfor ikke forklares ved det apparat, der alene henter ressourcer fra denne type handlinger. Det er imidlertid rigtigt, når Habermas nu - som noget nyt hos Searle - ser lokutionen forankret uden for illokutionen i et begreb om præ-kommunikative mentale repræsentationer. Og det er - mener jeg - også korrekt af Habermas at klandre ham for at operere med dette noget uafklarede ikke- eller præ-sproglige repræsentationsbegreb. Måske ikke så meget fordi - som Habermas anfører - begrebet om mentale repræsentationer forudsætter et begreb om kommunikativt forankret fortolkning - her bliver Habermas i følge min opfattelse for projektivistisk og konstruktionistisk i sin vurdering af det kommunikativt forankrede sprogs præstationsformåen - men fordi, der er for ringe evidens for en selvstændig og løsrevet behandling af repræsentationen på den ene side i forhold til begrebet om den instrumentelle handling, på den anden side i forhold til illokutionsbegrebet. Jeg er for så vidt enig med Habermas i, at Searle med sin nyorientering modulariserer for meget, når han vil opfatte alle tre

typer handlinger i Austins analyse af talehandlingen, illokutionen, lokutionen og perlokutionen, som udgørende hver deres selvstændige realitet i verden. På den anden side mener jeg, Habermas går for langt, når han bestemmer repræsentationen som et abstraktivt træk alene ved illokutionen. Det er - som jeg tidligere har været inde på - at nære manglende respekt for skellet mellem illokution og perlokution.¹⁹

¹⁹ Det indgår ikke som noget træk ved forståelsen af en ytring som "Solen skinner i dag" - slet ikke prima facie, men heller ikke indirekte, som Habermas gerne vil have det - at man også har pålæg om at tage stilling til den eventuelle sandhed eller falskhed af det udsagn, der indgår i ytringen. Ganske vist inkluderer en forståelse af ytringen, at man medforstår, at man altid vil kunne åbne op for en diskursiv afprøvning af den eventuelle sandhed eller falskhed af det indeholdte udsagn. Men det er forkert, når Habermas siger: "The speaker cannot achieve his illocutionary purpose of conveying a fact, giving an order, making a promise or revealing an experience, if he does not at the same time make known the conditions under which his utterances could be accepted as valid [...]" (Habermas 1995:25). Habermas mener, at vi ellers vil hensætte hører i en mærkelig form for passivitet. Men hertil mener jeg kun, man kan være enig i Searles svar til Habermas: "Habermas thinks this view 'condemns the hearer to a peculiar passivity'. But this is not so. The hearer can be as active as he likes, but he needs to understand what is been said before he can jump into action with such validity claim challenges as 'That's false'; 'You are a liar' and 'You

¹⁸ Se for en mere helhjertet kritik af Grice på dette punkt Searle (1995:24ff). Det skal dog siges, at det begreb om kollektiv intentionalitet, Searle indfører her, står i et lidt uklart forhold til illokutionen og den ide om konstituerende regler, den eksemplificerer. Jeg vil dog ikke komme yderligere ind på det her.

don't have enough evidence to say that'." (Searle 1995:92). Med andre ord: Forståelse går forud for konsensus i videre forstand; illokution går forud for perlokution.

Man kan have megen sympati for Habermas' projekt. Imidlertid har det desværre den fejl, at alt for meget hænger på, at Habermas ikke skelner mellem illokutionær uptake og forståelse på den ene side, og perlokutionær accept på den anden side. Det kommer netop tydeligt frem i forbindelse med direktiver. Hvis forståelsen af direktiver kræver, at man medforstår en diskursivt begrundet enighed mellem taler og hører, betyder det, at direktiver - og de ikke-sproglige, instrumentelle handlinger, de styrer - kan begrundes diskursivt. Dvs. en kommunikativt forankret etik vil kunne bindes til et krav om sprogforståelse, der samtidig vil være i stand til at opsume den instrumentelle handleverden i sig. Men noget sådant vil naturligvis kun kunne finde sted, hvis man - hvilket er forkert og udtryk for en sammenblanding - lægger en del af perlokutionen ind under illokutionen. Jeg er enig med Habermas i, at der knytter sig en etik til samtalen, sådan som han har argumenteret for det i sin diskursetik, og at der i den forstand eksisterer en diskursetisk grundlægning af talen i almindelighed. Men desværre vil en sådan samtaleetisk sammenhæng være ude af stand til at opsume den instrumentelle handleverden i sig, som højest kan stå i et perlokutionært forhold til talen. Det er en simpel konsekvens af, at sprogforståelse ikke er gyldiggørelse i almindelighed.

Med min relegering af direktivet fra illokution til perlokution - og dermed til instrumentalitet - er umuligheden af det habermaske projekt understreget i endnu højere grad end gennem Searles

argumentation. Searles direktiv er stadig inkluderet i illokutionens performativets kreds, dvs. direktivet - om ikke dets indhold - er stadig underlagt en konstitutivitet og dermed normativitet, der knytter sig til sproget og talen. Hos mig derimod hives direktivet helt ud af sprogets og talens performativets kreds. Det tilhører alene den instrumentelle handleverden og kan højest opnå status af perlokution.

Nu kunne Habermas i forbindelse med sit projekt måske tænke på en mere radikal cirkularitet mellem gyldiggørelse af tale og instrumentel handling. Man kunne jo nemlig tænke sig, at disse instrumentelle handlinger står i et sådant kausalt forhold til talen og diskursen, at de overhovedet korrumpere muligheden for at tale og føre diskurs, hvorfor man i den forstand kunne tænke sig en mere omfattende etik, ikke en etik for samtalsens interne organisering som diskursetikken, men for dens eksterne muliggørelse. En sådan etik - en mere konsekvensetisk orienteret etik, en etik B i Apels forstand (Apel 1988:145-150) - forkaster Habermas imidlertid (Habermas 1991:195-199). Jeg mener også at den - uden stærke kvalifikationer - bør forkastes. Selvom den afspejler den eneste mulighed for en etik, som samtidig synes at ville kunne inddrage det instrumentelle handlemiljø i almindelighed, bygger den nemlig desværre også på et krav om *decision til formyst*, som den, der fx kun vil handle strategisk over for andre mennesker, ikke vil kunne gøres almenforpligtet på. Det følger af det forhold, at diskursiv forståelse aldrig vil kunne absorbere instrumentalitet. Habermas tror, at de almenforpligtelser, der ligger i talen, er betingelser for handlerationalitet i almindelighed. Sådanne forhold der sig desværre ikke.

Mod Searle, men med Habermas, vil jeg i mit konstruktionsforsøg i næste afsnit fastholde, at illokutionen altid må inkludere lokutionen, og at lokutionen i den forstand ikke vil kunne tænkes som selvstændig realitet. Men over for Habermas, men med Searle, vil jeg på den anden side lægge vægt på, at der kan opereres med et meningsfuldt begreb om mental repræsentation uafhængigt af begrebet om illokutionær handling, men da kun som et træk ved perlokutionære handlinger og - i videre forstand - instrumentelle handlinger bundet kriterielt til disse.²⁰

²⁰ Talen om instrumentel handling som et videre begreb end begrebet om talehandlen rejser i almindelighed spørgsmålet om sammenhængen mellem sproglig handling og ikke-sproglig handling og tænkning. Det er klart, at en realistisk position dels over for naturen (naturalisme), dels over for den instrumentelle handleverden (som en del af naturen) indebærer, at man må se på sproget og kommunikationen som noget tilkommet, et modul for sig. Denne opfattelse af forholdet mellem sprog og handling/tænkning, som jeg altså deler med Searle, er selvfølgelig ikke ubestridt. Tværtimod hersker der i dag en omfattende sprogkonstruktionsisme - forklædt som radikal konstruktionsisme, socialkonstruktionsisme, deskonstruktionsisme og hvad det nu alt sammen hedder - hvor sproget opfattes som konstitutivt for handleverdenen ("dyr kan ikke handle"; fx Wittgenstein (1971 (1953)), Davidson (1974)), og endog for tingsverdenen (jf. fx

8 Mod en alternativ klassifikation af talehandlingen

Jeg vil nu gå over til en mere omfattende argumentation for min alternative talehandlingstaksonomi. Som det allerede er fremgået, vil den bestå i med udgangspunkt i assertivet (Searles repræsentativ) at levere (1) en perlokutionær *konstruktion* af kommissivet og direktivet i Searles talehandlingsklassifikation, samt en demonstration af, dels (2) at ekspressivet er et assertiv med bestemte restriktioner på lokutionen, dels (3)

Goodman (1978:6): "We can have [...] no world without words or other symbols". Denne anti-realisme må stemples som uholdbar (Searle (1995); se i øvrigt for et indblik i den aktuelle diskussion af realisme over for anti-realisme i Brandom (2000), hvor selv Habermas giver til kende at være på vej bort fra i hvert fald sin tidligere udgave af en konsensussteori om sandhed).

Det, at sprog og kommunikation i konstruktiv eller analytisk - og dermed i filosofisk-begrebslig - forstand må behandles uafhængigt af handling og tænkning i almindelighed, betyder selvfølgelig ikke, at der ikke kan herske intrikate empiriske relationer mellem det, at vi har et sprog, og så vor evne til og mulighed for at tænke forskellige ting. Imidlertid kan problematikken ikke behandles som en problematik omkring sprogkonstitution; den kan højest være en problematik omkring sproglig underletning af kognitive præstationer (se hertil for en oversigt over den aktuelle debat Carruthers & Boucher (1998)).

at deklarativet er en altid tilstedeværende dimension i en hvilken som helst talehandling.

Jeg vil bevæge mig gennem de enkelte talehandlingsklasser i klassifikationen. Først vil jeg for hver klasse give en mere generel karakteristisk af klassen, sådan som jeg opfatter den. Dernæst vil jeg - i hvert tilfælde for kommissivets og direktivets vedkommende - foretage en mere stram og oversigtlig konstruktion af et eksemplar fra klassen.

Men lad mig, før jeg går i gang med min argumentation, kort rekapitulere betingelserne for argumentationen, sådan som vi har fremstillet dem i det foregående: Der indgår grundlæggende tre typer af (instrumentelle) handlinger i menneskets beredskab: *rene instrumentelle handlinger* (som at åbne et vindue, sætte vand over til kaffen, fælde et træ, jage et dyr osv.), *illokutionære handlinger* (med underhandlingerne ytringshandling og lokution, hvor den sidste igen kan opdeles i reference og prædikation) samt i det omfang, der anvendes illokutionære handlinger som instrument i instrumentelle handlinger, *perlokutionære handlinger*. Instrumentelle handlinger, der vil kunne beskrives i termer af mål og midler underlagt regulerende regler, eksisterer som identificerbar handletype uafhængigt af, om man vil skulle have illokutionære midler for deres identifikation eller ej. Ilokutionære handlinger kræver for

deres identifikation udover regulerende regler (figurerende som regler, der sikrer betingelserne for deres vellykkede udførelse) også konstituerende regler, hvorigennem de allerførst finder eksistens. Ilokutionære handlinger kendetegnes nemlig af den ejendommelighed, at kun deres angivelse (gennem en ytringshandling) kan skaffe dem denne eksistens. De indeholder en performativ dimension i betydningen, en dimension, hvorved de gøres både selvdefinerende og selvverificerende.

Det er nu de betingelser, jeg vil lade gælde for forsøget på at reducere antallet af illokutioner i Searles talehandlingstaksonomi.

I afsnit 3 så vi på forholdet mellem eksplicite og implicite illokutioner. Set i lyset af vores konstruktionsopgave, må vi - før vi går over til konstruktionen af et par konkrete eksempler - stille os spørgsmålet om, hvordan det egentlig er muligt med baggrund i en implicit talehandling at konstruere en eksplicit talehandling.

For assertivet, der er den eneste type illokutionære handling, gælder naturligvis den performative analyse af talehandlingen, hvorefter taler i og med ytringen af det sproglige udtryk eo ipso udfører et assertiv. Imidlertid gælder der specielle forhold omkring udtrykkets form, som vi vil kunne udtrykke således: Enhver ytring, der af en sprogbruger identificeres som sproglig, dvs. som udtryk for en lokution, dvs. for at

5

der (mindst) bliver refereret til en genstand og prædiceret noget om den ved brug af et gængs vokabular og i en korrekt grammatisk form, svarende til det sprogfællesskab, man tilhører, vil altid eo ipso konstituere sig i form af et samtalerum, hvor lokutionen asserteres som sand eller falsk om det tilrefererede. Det betyder, at assertivet er allestedsnærværende som illokutionær talehandling. At sige assertiv er det samme som at sige illokution:

For talehandling, der ikke er assertiver, og som ifølge vor analyse derfor strengt taget ikke kan være illokutioner, men må nøjes med at være perlokutioner, gælder, at i det omfang de er eksplicit angivet - fx "Jeg lover at komme i morgen", "Kommer du i morgen", "Bliv her!", "Jeg må sige, at jeg er ked af, at du slog min vase i stykker" - vil denne eksplicite angivelse af talehandlingen i virkeligheden kunne ses som et *metaassertiv*, hvis lokutionære del beskriver talehandlings-typen: Således vil fx "Kommer du i morgen" være at opfatte som et *primært assertiv*, indeholdende en lokution "du-komme-i-morgen", omgivet af et *metaassertiv*, der signalerer, at det, der er angivet gennem dette *metaassertivs* lokution som anmodning, udtrykt ved spørgeformen, er sandt eller falsk.

Med denne tolkning af ikke-assertiverne - kommissivet, direktivet og deklarativet (ekspressiverne falder som en undertype af assertiver uden for) - bringer jeg mig - som det

vel umiddelbart er til at se - i samklang med den konstative analyse, Davidson og Lewis har foreslået (jf. afsnit 3). Dog er der stadig én væsentlig forskel mellem min analyse og den, Davidson og Lewis foreslår: Assertiver vil ud fra min opfattelse *altid* figurere som primære talehandling (i Austins forstand, jf. tidligere): Præciserende synonymmer i forhold til det, at ethvert sprogligt udtryk signalerer et assertiv, altså synonymmer som "jeg hævder at ...", indikativ modus osv., vil aldrig kunne få status af assertiver til beskrivende identifikation af perlokutioner. Der vil altid være tale om illokutioner, tilgængelige for en klassisk performativ analyse. Dermed løber jeg ingen risiko for at havne i den infinitte regres, der ifølge Davidson knytter sig til mange konstative analyser af illokutionen (Davidson 1979; se hertil også diskussionen i Dummett (1993)).

Jeg vil lade disse generelle overvejelser omkring det eksplicite illokutioner danne udgangspunkt for de konkrete konstruktioner af eksplicite kommissiver og direktiver i det følgende.

Efter disse forberedelser vil jeg nu gå over til præsentationen af de enkelte talehandlingsklasser i den searleske taksonomi: Først assertivet.

Assertivet er - som det vel efterhånden er fremgået - ifølge min teori den eneste illokutionære grundhandling der findes, altså den eneste talehandling, der fordrer en performativ analyse. Med assertiver udfører man talehandlinger, der lader hører forstå, at taler holder noget for sandt (eller falsk). Her er talehandlinger som "Solen skinner", "Jeg påstår ikke, at solen skinner" og "solen skinner ikke" alle eksempler på assertiver (hvor udsagnet i det første assertiv er sandt, når solen skinner, i de to sidste assertiver derimod falsk).

Men hvad vil det nu nærmere sige, at man i assertivet "holder noget for sandt"? I realistiske sandhedsteorier er en proposition eller et udsagn sandt, når det meningsindhold, der fremgår af udsagnet, stemmer overens med, hvad der er tilfældet i verden. Fx er lokutionen eller propositionen 'Postkassen er rød' sand, hvis og kun hvis postkassen er rød, ellers falsk.

Det er en skavank ved mange udelukkende realistiske sandhedsteorier, at de - uanset om man kan definere sandhed som korrespondens eller ej - ofte kommer til at udelukke eller negligere den pragmatiske kontekst for godtgørelsen af en propositions sandhed, altså det forhold, at der er tale om en bestemt brugssammenhæng, nærmere bestemt en talehandlingssammenhæng, hvor en talerasserter en lokution over for en hører. Nu

behøver repræsentationer ganske vist ikke at være knyttet alene til talehandlinger. De kan også være knyttet til handlinger af ren instrumentel karakter; fx vil en handling som at åbne et vindue typisk involvere både en repræsentation af det lukkede vindue (en perception) og en repræsentation af det åbne vindue (der skal udgøre handleresultatet). Men det vil være meningsløst - og i det hele taget udtryk for ontologisk uklarhed - hvis man lader repræsentationer eksistere frit, sådan som jeg kritiserede Searle for at gøre det i forrige afsnit. Det betyder ikke, at der ikke eksisterer korrespondenser mellem lokutionen og kendsgerninger i verden. For det gør der naturligvis, selvom vi naturligvis ikke kan godtgøre det uden at bruge sprog. Men korrespondensen er et ontologisk forhold, mens det at holde lokutionen for sand i et assertiv er et epistemologisk forhold, et forhold, der snarere involverer kendskab til den måde, lokutionen holdes for sand på, lokutionens "Art des Gegebenseins", som Frege udtrykker det. Men her indgår det i forståelsen af assertivet, at man har kendskab til visse generelle principper for at forvalte denne "Art des Gegebenseins." Principper eller sammenhænge, som jeg må kunne henvise til for over for enhver, der måtte bestride eller sætte spørgsmålstegn ved det, jeg siger. Det må naturligvis kræve en vis fælles orientering og "indspillethed" omkring, hvad det er, der foregår i situationen, men som - og det er den

specielle konstruktive pointe - i princippet vil kunne føres tilbage til wittgensteinske, ganske simple sprogpilssituationer. Hvad sådanne beredskaber og former for handlingskoordination angår, er de naturligvis udelukkende produkt af lokale omstændigheder.

Imidlertid findes der i forbindelse med assertivet redskaber, som ikke er lokale, men som tværtimod indgår som uomgængeligt element i ethvert assertiv, og som man nødvendigvis må beherske som sprogbruger, hvis man skal nå til forståelse med andre, nemlig *muligheden for allerførst at opbygge meningsfulde begreber, som udgangspunkt for forskellige former for sprogbrug*. Går vi konstruktivt til værks, må vi starte ved de griceske fundamentalsituationer, hvor vi kun har *non-natural occation meaning* at støtte os til og semantisk starter fra scratch. Her kan jeg ikke gå ud fra eller tage udgangspunkt i en på forhånd fastlagt betydning, men må allerførst til at indføre den, fx ved at pege på den ting - den postkasse dér eller den røde ting dér²¹ - og kalde den

²¹ Det, at man normalt står i en kompleks situation og kan fokusere på et antal af ting og egenskaber, fx på at den postkasse, man peger på, er rød, er kasseformet, er lavet af jern, er anbragt et stykke over jorden, er til breve osv., osv., viser, at der ikke "bare" er tale om at pege på noget og give det et eller andet navn. Der skal først være en lang række forudsætninger til stede, indbefattende instrumentel koordination mellem taler og hører, før et ord for en

det, jeg nu engang vælger at kalde den. Vi kan også sige det sådan: Ud fra en konstruktiv indfaldsvinkel må vi altid være vænnet til at operere med et skel mellem *indførings-situationer*²², dvs. situationer hvor vi stillet over for den ting eller det emne, vi vil have en betegnelse for, allerførst indfører et ord eller et andet udtryk som betegnelse for tingen eller emnet, og *brugssituationer*, dvs. situationer, hvor vi dernæst gør brug af de - gennem indføringssituationerne - opbyggede eller konstruerede inventarer af ord og andre udtryk. Det er vigtigt at se, at vi både i tilfælde af indførings-situationer og brugssituationer har med assertiver at gøre. Hvad brugssituationerne angår, er det indlysende. Men også i indførings-situationerne er der selvfølgelig tale om assertiver: At indføre et ord eller udtryk må også grundlæggende finde sted i konteksten af lokutioner eller propositioner, som holdes for enten sande eller falske: "Det er (= vil vi kalde) en

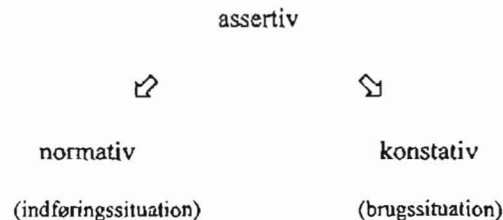
---

ting eller en egenskab kan tages i brug. Disse komplicerede betingelser vil jeg ikke komme ind på her, men blot - stadig med Wittgenstein - henlede opmærksomheden på den instrumentelle handlings sprogforberedende rolle også på dette punkt.

²² Betegnelsen her er inspireret af Kuno Lorenz (1971 (1970)) og Kamlah og Lorenzen (1973), der dog ikke helt bruger samme betegnelse. Jeg kunne også - inspireret af Kripke (1980 (1972):96) - have valgt betegnelsen "initial 'baptism' situation".

postkasse", "Nej, det er ikke en postkasse, det er en papirkurv" osv., osv. Da indføringssituationer tjener som situationer for opbygning af en (*semantisk*) norm for, hvordan et ord eller andet udtryk skal bruges i fremtidige brugssituationer, vil jeg kalde det assertiv, der anvendes her,

Som sagt spiller indførings-situationen den rolle at levere normindholdet for, hvordan et givet ord eller andet udtryk skal anvendes i forskellige brugssituationer. Dermed indkorporerer distinktionen mellem indførings- og brugs-situation i virkeligheden den vigtige distinktion mellem *analytisk* og *syntetisk*. Indføringssituationen er en situation for normering, ny-normering eller præcisering af, hvad man skal forstå ved et givent udtryk. Derfor er sandheden af normativet analytisk bestemt: "Denne farve er (= vil vi i fremtidige situationer kalde) rød". Heroverfor er sandheden af konstativet syntetisk: Det er her erfaringen, der bestemmer, om lokutionen "Denne farve er rød" er sand eller falsk, når brugen af "rød" én gang er fastlagt gennem indføringssituationen for brugen af "rød". Det er i den

for et *normativ*. Assertiver forekomme i brugssituationer vil jeg heroverfor kalde *konstativer*. Vi har altså for det - i virkeligheden abstraktive - assertivs vedkommende følgende struktur:

forbindelse vigtigt at lægge mærke til, at skellet mellem analytisk og syntetisk altid vil være situationsbestemt. Det er nemlig blandt andet bestemt af, hvor præcist, de forhold, et givet udtryk refererer til, er fastlagt (enten gennem beskrivelser ved andre udtryk, eller - i en radikal-konstruktiv sammenhæng - via instrumentel koordination i sidste instans via fundamentale wittgensteinske sprogspil). Hvor præcist, man vil fastlægge et ord eller andet udtryk gennem begrebsanalytiske procedurer, er i sidste instans et teknisk spørgsmål: Det afhænger af, hvor godt de instrumentelle opgaver bliver løst i den praksissammenhæng, ordet eller udtrykket indgår i. Og her er det naturligvis klart, at en dagligdags handlesammenhæng stiller mindre

krav til præcision end en tilsvarende videnskabelig.²³

Ud over det er indførings-situationens rolle at levere normindholdet for, hvordan et ord eller udtryk bruges, er det samtidig dens rolle at stille de talende under en bestemt *etisk forpligtelse*, nemlig forpligtelsen til at bruge ordene og udtrykkene i brugssituationerne på en måde, som er identisk med den måde, de blev brugt på i indførings-situationen. I den forstand kan man bestemme assertivet som *forpligtelse på sandhed (eller i hvert fald på at undgå at tale falsk)*.

Det etiske aspekt af assertivet er blevet behandlet af bl.a. Hare (1952) og danner i øvrigt en væsentlig baggrund for Habermas' diskursetiske teori, hvor Habermas yderligere fordrer optimal overholdelse af den haresk konsistens i kommunikationsfællesskabet gennem inddragelse af enhver talende person som ligeberettiget samtalepartner i en diskurs (Habermas' såkaldte

²³ Det er vigtigt at se, at selvom skellet mellem analytisk og syntetisk kan være uklart i konkrete anvendelsestilfælde, kan selve skellet - som operativ norm - ikke være uklart, da det jo netop skal anvendes til at fastslå om konkrete anvendelsestilfælde netop er klare eller uklare. Quine, som har rettet en kritik mod distinktionen mellem analytisk og syntetisk (Quine 1951), har ikke set dette, hvilket er påtalt i Grice & Strawson (1956) samt i Searle (1969:4-10).

symmetriprincip, jf. Habermas 1971:139).²⁴

Assertivet er selvfølgelig ikke i sig selv noget konstrukt, men tværtimod betingelsen for sprogkonstruktion overhovedet. I den forstand er assertivet og dets interne bestemmelser transcendentale²⁵: (1) Den singulære reference til enkelthing i verden; (2) prædikationen (som den opbygges i indføringssituationer og bruges i brugssituationer); (3) lokutionen som udtryk for referencens og prædikationens samvirken; (4) illokutionen eller - hvad den nu kan være - assertivet, sådan som det alt afhængig af formål kan spalte sig i

²⁴ Jeg kan umiddelbart tilslutte mig Habermas' udvidelse af Hares princip, men naturligvis kun for assertiver (i skikkelse af konstativer). Da assertivet er den eneste grundlæggende illokutionære talehandling, vil de talehandlinger, der kommer efter dette i konstruktionen - kommissiver, direktiver osv. - være at betragte på linie med alt andet, der kan gøres til genstand for samtale og diskurs, såsom stuers indretning, foreningsarrangementer, køb og salg, valutakurser og krig og fred, propositionelt indhold for sådanne assertiver. Det får så i øvrigt de konsekvenser for etikken, som jeg har redegjort for i note 16.

²⁵ Her skal termen "transcendental" forstås i den betydning, Strawson har tildelt den i Strawson (1959) og som den er blevet videreudviklet i Hintikka (1967), Apel (1976), Putnam (1981) og Habermas (1983) ud fra begrebet om selvreferentielle inkonsistens (i forskellige afskyninger).

enten et normativ eller et konstativ, hvor det begge steder gælder om at forpligte sig på sandheden af lokutionen eller det propositionelle indhold (ved at forpligte sig på at gøre alle talende personer til ligeberettigede samtalepartnere).

KOMMISSIV

Et kommissiv er - i modsætning til assertivet - ikke nogen illokutionær talehandling. Det kan kommissivet ikke være, fordi den forpligtelse, der ligger i kommissivet til at udføre en eller anden handling, specificeret gennem lokutionen eller det propositionelle indhold, i *virkeligheden blot er identisk med den forpligtelse, der - som vi har set - a priori ligger i assertivet eller forpligtelsen om at tale sandt.*

Hvordan det? Jo, når jeg forpligter mig til at komme i morgen, fx ved at udføre talehandlingen "Jeg lover at komme i morgen", så er der jo i virkeligheden blot tale om, at jeg forpligter mig på sandheden af lokutionen "at-jeg-kommer-i-morgen". Det, der er særligt for kommissivet - og som fremgår af den propositionelle indholds betingelse i Searles regelsystem for den korrekte udførelse af kommissivet (jf. tidligere) - er, at det af lokutionen skal fremgå, at der er tale om en fremtidig handling, og at denne handlings initiator skal være mig selv. Det jeg med andre ord alene forpligter mig på som taler, er prædiktionen eller forudsigelsen om,

at jeg kommer i morgen, samt at garantien for denne prædiktions eller forudsigelses vellykkethed vil være en konsekvens af min egen handling i verden, hvorfor der da også er forskel på "Jeg kommer" som assertiv, fx i en situation, hvor jeg af andre og uafhængigt af min vilje bliver flyttet hen i nærheden af hører på det tidspunkt i fremtiden, jeg sigter til med min talehandling (fx hvis jeg er syg, og det, at jeg skal flyttes hen, hvor jeg siger, er en konsekvens af et lægeskøn) og "Jeg kommer" som kommissiv, fx et løfte i en situation, hvor det så netop vil være op til mig selv at sikre, at jeg kommer. Imidlertid er denne forskel mellem assertivet og kommissivet ikke en forskel på det illokutionære niveau, sådan som det antages i den klassiske talehandlingstaksonomi. Det er derimod en forskel i de handlevilkår, der gælder forud for den handling, jeg taler om i kommissivet. I den første situation er der sådanne betingelser for at handle fra talers side, at det for hører er klart, at han eller hun skal drage den implikatur af "at-jeg-kommer", at den fremtidige situation, der refereres til gennem den asserterede lokution fra talers side, af evt. fysiske grunde ikke kan tilvejebringes af taler. I den anden situation eksisterer der omvendt sådanne betingelser for handling fra talers side, at det for hører er klart, at han eller hun skal drage den griceske implikatur af "at-jeg-kommer", at den fremtidige situation, der refereres til gennem

den asserterede lokution fra talers side, ikke eller højst usandsynligt vil kunne opstå af sig selv, og derfor må forstås som tilvejebragt af taler selv.²⁶

Men det betyder, at kommissivet ikke kan være nogen illokutionær handling. Med kommissivet har vi udelukkende at gøre med en perlokutionær handling.

Lad mig efter denne mere omstændelige udredning foretage en mere skematisk og oversigtlig konstruktion af kommissivet løfte. Når jeg afgiver løftet "Jeg kommer i morgen", ser det sådan ud. Det, der står i kantet parentes er rekonstruktion af hørers ræsonnement:

²⁶ Disse handlebetingelser er i virkeligheden de betingelser, Searle lader indgå som forberende betingelser i sit regelsystem. Det kunne måske forlede til at tro, at så enten jeg eller Searle har uret. Det er imidlertid ingenlunde tilfældet. Da alle regler, der ikke er essentielle regler i Searles regelsystem, står i et udvendt, instrumentelt forhold til essentielle regler, er der jo netop tale om, at det, der indgår som forberedende betingelse, må eksistere uafhængigt af, om essentielreglen er i kraft eller ej. Essentialreglen kræver det indhold, der er specificeret i den forberedende regel; men ikke omvendt. Så både Searle og jeg kan have ret på dette punkt.

1) ILLOKUTION

Taler udfører en talehandling:

2) DEFEKT

Taler intenderer, at talehandlingen er et brud på Grices kooperationsprincip:

3) IMPLIKATUR

Taler intenderer, at hører drager følgende implikaturer (perlokutionær intention fra talers side):

4) HANDLING

Taler intenderer, at taler udfører følgende handling på baggrund af implikaturerne (perlokutionær intention fra talers side):

ass: "Jeg kommer i morgen"

[Sammenholdt med talesituationen er lokutionen ikke-informativ: Den siger, taler vil være her i morgen, men ikke på hvilken måde (hvilket det i situationen er naturligt, hører gerne vil vide)]

[En forberedende betingelse for talehandlingen vil være, at det ikke er evident, at den omtalte tilstand vil foreligge uafhængigt af talers handling, fx at han vil blive båret derhen mod sin vilje. Derfor er det rimeligt at antage, at han selv vil udføre de fornødne instrumentelle handlinger, som verificerer lokutionen]

Taler dukker op hos hører den omtalte morgen

assertivet "Jeg kommer i morgen". Implikaturen er - som den altid må være - af helt igennem instrumentel og - da den er tilvejebragt gennem et assertiv - perlokutionær art. Pointen med at sige, at eksemplet her ligner, men ikke direkte er en indirekte talehandling, er, at udførelsen af

kommissivet her ikke fordrer nogen kendskab fra talers og hørers side til eksplicitte illokutionære måder at udføre talehandlingen kommissiv på. Det er ikke nødvendigt - og i øvrigt heller ikke muligt for den, der allerførst skal lære sig, hvad et kommissiv er - at betjene sig af andre eksplicitte illokutioner. Talehandlingsammenhængen kan og skal konstrueres alene med baggrund i assertivet med dens indbyggede forpligtelse på at sørge for, at det er sandt, plus de fornødne implikaturer.

ass.: Dette er en forpligtelsessituation

(fx realiseret leksikalsk: Jeg lover at komme i morgen)

ass.: Jeg kommer i morgen +

DIREKTIV

Direktivet er lige så lidt som kommissivet nogen illokutionær talehandling. Til forskel fra kommissivet angår direktivet ikke talers, men hørers fremtidige handling. Men derfor er den forpligtelse, der ligger i at gøre

Det er klart, at kommissivet også kan udføres direkte. I det omfang det finder sted - dvs. gennem anvendelse af eksplicitte talemidler - er midlerne selvfølgelig forlenet med en illokutionær kraft. Imidlertid må også denne kraft - jævnfør vor almene diskussion ovenfor - være af ren assertiv karakter. Den består slet og ret i en *metaassertiv opmærksomgørelse* på, at den situation foreligger, som vi lige så godt kunne have tilvejebragt alene via en *perlokution*:

(i "kommissiv" forstand, altså som forpligtelse med den bestemte restriktion, at den skal gælde en handling fra talers side)

(de situationelle betingelser, der muliggør etableringen af de fornødne implikaturer hos hører)

Som man kan se, ligner dette kommissiv et eksempel på en indirekte talehandling: Talehandlingen er tilvejebragt gennem implikaturer med baggrund i en anden grundtype af talehandling. Den eneste illokutionære handling, nemlig afsættet for implikaturen, er

assertivet sandt, ikke desto mindre stadig virksom - ligesom ved kommissivet. Der er blot den handlingsrestriktion knyttet til assertivet, at det, der er angivet i assertivets lokutionære del, skal være hørers handling, ikke talers. Det gør talers forpligtelse anderledes

og - kan man sige - anderledes vanskelig for taler at overholde. Ved kommissivet er det, som vi har set, udelukkende op til taler selv, om den situation, der refereres til i lokutionen, bliver til noget, mens ved direktivet også hørers vilje til at acceptere det sagte og efterfølgende handle derefter spiller en rolle. Siger taler "Du kommer i morgen.", kan han ud over at intendere det sagte som en ordre eller anmodning, der fordrer hørers accept og vilje til at gennemføre den omplacering af sin krop, det indebærer, ganske vist også forstå det som en simpel prædication, fx godtgjort gennem det forhold, at taler selv med magt bringer hører til sig. Men da er der selvfølgelig ikke tale om noget direktiv, men derimod om en trussel, altså om et kommissiv (der så ifølge min tese igen vil være af typen assertiv). Altså: Det afgørende ved direktivet er, at taler kan få hører til at acceptere at udføre den handling, der er angivet i lokutionen. Men denne accept fra hørers side er - og det er så hovedpointen i min argumentation omkring direktivet - ikke noget nødvendigt indhold i den illokution, der kræves for at bibringe hører kendskab til indholdet af det, taler intenderer. Her er den assertive illokution fuldt tilstrækkelig, altså den illokution, der sikrer, at det, taler gør, i hvert fald er at hævde eller meddele eller på anden måde sandhedstilskrive den lokution, at hører kommer i morgen. Det yderligere, der skal til, for at taler intenderer, at hører forstår det som

et direktiv (og med den kraft, taler intenderer, dvs. enten med kraft af anmodning, henstilling, ordre osv.) tilvejebringes eller fremgår alene af de rent instrumentelle handlebetingelser og -forhold i situationen (sådan som de vil kunne indskrives som forberedende betingelser for udførelse af direktivet). Dvs. der er ikke brug for at tillægge noget yderligere "tælle som", status-tildelende eller andet illokutionært materiale, tilgængeligt for en performativ analyse, for at gøre talehandlingen til den anmodning, henstilling, ordre el.lign., den er. Med andre ord: et direktiv er en perlokutionær handling udført ved hjælp af en illokution i form af enasserteret lokution, der står i et rent udvendigt forhold til målet for denne perlokutionære handling. Ved et direktiv skal jeg få den anden til at acceptere at gøre noget, jeg ønsker. Men det vil jeg i princippet sagtens kunne gøre også med ikke-sproglige midler, fx ved at narre ham eller hende til det, dvs. ved at forholde hører, at det er mit ønske. I dette sidste tilfælde vil der selvfølgelig ikke kunne være tale om et direktiv. Direktivet kræver naturligvis, at taler ved, at det er mit ønske, og at han ved, at det er mit ønske, i kraft af, at jeg netop har ladet ham det vide. Men ønsket behøver ikke at blive meddelt gennem brugen af en eller anden illokutionær pointe eller kraft. Det behøver alene fremgå af handlesituationen, når først lokutionsindholdet er blevet meddelt hører. Så kan han selv gennem en

gricesk implikatur slutte sig til, at da han ikke ville have udført handlingen af sig selv, så er det nok, fordi det er mit ønske, at han gør det, og at han gør det gennem det, at jeg siger det, jeg siger.²⁷

²⁷ Nu kunne man tro, at fx det forhold, at man kan iagttage fx anmodninger og trusler hos dyr - som man jo siger er umælede væsener - vil være en støtte for min påstand. Vi vil nemlig da indirekte kunne vise, at kommissiver og direktiver ikke kan være illokutioner, ja ikke engang perlokutioner, men ren instrumentel handling fra dyrets side. Her mener jeg imidlertid, man skal passe på. Det er rigtigt, at dyr, fx en hund, kan handle og udvise gestisk adfærd, som vi må tolke som fx en bøn (om en pind eller et kødben) eller en trussel. Men her er det spørgsmålet, om man ikke med større ret vil kunne tale om, at hunden faktisk er i stand til at udføre talehandlinger af typen bøn, trussel osv. Jeg mener, det er rimeligt at antage, at fx hunde og andre højerestående pattedyr er i besiddelse af et repertoire af prototalehandlinger, hvilket vel også ud fra et evolutionært perspektiv vil være rimeligt at antage. Men det betyder selvfølgelig ikke, at min tese dermed vil være falsificeret. Det eneste, det betyder, vil være, at man da skal sandsynliggøre, at de anmodninger, trusler osv., dyrene benytter sig af, i virkeligheden er perlokutioner, dvs. indeholder en kerne af illokutionær karakter. Men det mener jeg netop også, man vil kunne iagttage hos hunden og tillægge den: Når hunden beder om et kødben, er der jo faktisk tale om, at den kan fokusere (så på mig, så på kødbenet) og samtidig signalere forventninger til mig om, at jeg skal gøre noget for den, idet den jo fx ikke direkte farer hen og snupper kødbenet).

Direktivet er altså ikke nogen illokutionær handling, men udelukkende en perlokutionær handling.

Lad os illustrere konstruktionen mere skematisk og oversigtlig på følgende måde. Vi vil stadig opfatte det, der står i de kantede parenteser, som hørers ræsonnement:

Men derfor må der jo være tale om i det mindste en form for reference og prædication. Det er klart, at der i tilfælde med hunde vil ligge store begrænsninger i, hvad den kan bede om. Dens evner til at referere og til at opbygge stabile meningsindhold ved at kunne skelne mellem indføring og brug af udtryk, og fastholde brugen støttet af underliggende kommunikationsetiske normer, er selvfølgelig begrænsede: med andre ord er det vanskeligt for den at opbygge non-natural mening af occasion meaning. for at referere til Grice. Lidt anderledes ser det naturligvis ud med chimpanser, gorillaer og bonoboer.

1) ILLOKUTION:

Taler udfører talehandlingen:

ass: "Det er koldt"

2) DEFEKT:

Taler intenderer, at talehandlingen er et brud på Grices kooperationsprincip:

[Sammenholdt med talesituationen - situationen er fx, at taler netop står og holder en forelæsning - er det irrelevant at sige, at det er koldt]

3) IMPLIKATUR:

Taler intenderer, at hører drager følgende implikaturer (perlokutionær intention fra talers side):

[Da det er koldt, og da vinduet står åbent, og det åbentstående vindue formentlig er årsag til, at det er koldt, vil det være rimeligt at lukke vinduet. Hører sidder nær ved vinduet, hvorfor det er rimeligt, at hun lukker vinduet]

4) HANDLING:

Taler intenderer, at hører udfører følgende handling på baggrund af implikaturerne (perlokutionær intention fra talers side):

Hører lukker vinduet

Direktivet er - som kommissivet - et eksempel på en perlokutionær handlesammenhæng. Som man kan se, er det - som kommissivet - tilvejebragt gennem implikaturer. Den eneste illokutionære handling, som forekommer, er assertivet "Det er koldt", afsættet for implikaturen. Som kommissivet kan også direktivet udføres via et metaassertiv, hvor der gøres opmærksom på, at der er

tale om et direktiv. Dette kræver imidlertid, at assertivets lokution refererer direkte til måltilstanden for den handling, hører skal udføre, og ikke - som her - gennem implikaturer. Fx vil talehandlingen "Nu er vinduet lukket" forstået perlokutionært som en ordre kunne gives en eksplicit tilsvarighed (hvilket kræver, at talehandlingen udføres i

ass.: Dette er en ordregivningssituation

(fx "Luk vinduet" eller "Jeg beordrer dig til at lukke vinduet")

ass.: Vinduet er lukket nu +

en situation, hvor vinduet er åbent). Se skemaet ovenfor.

EKSPRESSIV

Ekspressivet er lige så lidt som de to foregående talehandlinger, kommissivet og direktivet, nogen selvstændig illokutionær talehandling. Ekspressivet vil aldrig kunne gøre krav på nogen selvstændig illokution. Men ser vi på baggrunden herfor, er den en helt anden end for kommissivets og direktivets vedkommende. Ekspressivet fordrer slet ikke det batteri af implikaturer, vi har set i forbindelse med kommissivet og direktivet. Ekspressivet er slet og ret en bestemt type assertiv, identificerbar gennem karakteren af det lokutionære eller propositionelle indhold, der indgår i det. Nærmere bestemt er ekspressivet et assertiv, hvorigennem taler giver meddelelse om sine hensigter, sin viden, sin

(de situationelle betingelser, der muliggør etableringen af de fornødne implikaturer hos hører)

(moralske) indstilling, sine fornemmelser, sine stemninger og sine forkærligheder.

Alle indhold for ekspressiver er kendetegnet af, at der eksisterer asymmetriske verifikationsbetingelser omkring dem: Kun taler ved af primær erfaring, at han er i besiddelse af de mentale tilstande og begivenheder, han giver udtryk for gennem sin talehandling. Det betyder ikke, at den, der udtrykker sig gennem et ekspressiv, ikke undertiden kan tage fejl, og at én, der iagttager vedkommendes adfærd, gester og mimik, ikke vil kunne have evidens for, at den, der udtrykker sig fejlagtigt, har taget fejl. Selvbedrag er ikke udelukket, lige så lidt som at andre skulle være forholdt tilgang til viden om dette selvbedrag. Var det det, kunne man ikke kommunikere om det gennem

ekspressiver.²⁸ Men det betyder, at det, der gives udtryk for som subjektivt oplevet, kun kan være oplevet således af den oplevende selv. At det, der er indholdet for en ekspressiv talehandling, essentielt set har en subjektiv ontologi.

Hensigter og indstillinger kommer primært frem gennem handling, og sekundært gennem, at man fortæller om dem ved brug af ekspressiver: "Jeg vil gerne komme i morgen"; "Jeg mener, det er moralsk forkasteligt, at holde børn for længe oppe om aftenen". Disse sidste kan så eventuelt bringes på eksplicit performativ form (som altså ifølge vores tidligere analyse selv er et assertiv, et metaassertiv): "Jeg vil lige sige, at jeg gerne vil komme i morgen", "Jeg vil ikke lægge skjul på, at jeg mener, det er moralsk forkasteligt, at holde børn for længe oppe om aftenen". Fornemmelser og forkærligheder kommer frem primært gennem ikke-intentionel adfærd - og sekundært ved, at man fortæller om denne adfærd gennem brug af ekspressiver: "Jeg føler en

voldsomme smerter i min lillefinger"; "Jeg kan ikke fordrage Mozart". Også de kan eventuelt bringes på eksplicit performativ form: "Jeg må sige, jeg føler voldsomme smerter i min lillefinger", "Jeg skal ikke lægge skjul på, at jeg ikke kan fordrage Mozart". Selvom både de primære udtryk i form af adfærd og de sekundære udtryk i form af ekspressiver kaldes udtryk for fornemmelser og følelser, er der tale om to vidt forskellige ting. Mens de primære udtryk i form af adfærd, gester og mimik altid vil være indskrevet i en umiddelbar kausal kontekst, vil de sekundære udtryk omvendt altid danne en intentionel handlesammenhæng.

Ikke at kunne lide Mozart, er at se reaktioner fra min side i en kausal kontekst. At jeg ikke kan fordrage Mozart, kan jeg fx give udtryk for ved aldrig at sætte hans musik på mit anlæg. Men denne sammenhæng mellem min perception af Mozarts musik og min stillingtagen vil netop være af kausal art: Min adfærd er en reaktion på, at jeg bliver udsat for eller lader mig udsætte for Mozart. Jeg kan ikke intendere at kunne lide Mozart. Det er tværtimod noget jeg *finder* behag i.

Lige modsat forholder det sig med mine sproglige formuleringer via assertiver af typen ekspressiver: At formulere, at jeg ikke kan lide Mozart, er ikke noget, der kommer over mig, noget, jeg er underlagt. Det tilhører ikke passionerne. Her er

²⁸ Det er i øvrigt en del af Wittgensteins privatsprogsargument i Wittgenstein (1971 (1953)), og - mener jeg - den eneste meningsfulde del. Den anden del, som går på, at man, uden offentlige kriterier, ikke ville kunne kende forskel på når man følger en regel og blot tror, at man følger en regel, tror jeg mindre på. I hvert fald hviler der her en stor last på det anvendte regelbegreb, som det må befris for, før vi kan tage ordentligt stilling til det.

der tale om at udføre en talehandling i form af et assertiv, der så kan være sand eller falsk om mine passioner.

Vi har tidligere bestemt kommissiver og direktiver som perlokutioner. Det er altså ikke tilfældet med ekspressiverne. Ekspressiverne er slet og ret assertiver, omend af den bestemte slags, der meddeler om mentale tilstande og processer i stedet for om forhold i en offentligt tilgængelig verden. På grund af ekspressivernes manglende instrumentalitet vil jeg ikke kunne illustrere nogen procedure for afkodningen af dem. De er simple i samme forstand som assertivet er simpelt.

DEKLARATIV

Deklarativet er lige så lidt som kommissivet, direktivet og ekspressivet nogen selvstændig illokutionær talehandling. Egentlig kan det slet ikke paralleliseres med disse talehandlinger. Deklarativet er nemlig slet ikke nogen talehandling, men i virkeligheden et udtryk til angivelse af den performative dimension i et hvilket som helst assertiv. Siger jeg "Jeg erklærer (herved), at ..." er der egentlig blot tale om en fremhævnings af assertivets 'herved'-aspekt gennem dette udtryk. Da talehandlinger, hvad deres "herved"-aspekt angår, deler skæbne med en gruppe af ikke-propositionelt udfoldede institutionelle handlinger, kan man sige, at deklarativet i virkeligheden

angår denne videre klasse af institutionelle handlinger. Jeg tænker her på handlinger af typen som at erklære krig, at erklære et møde for åbnet, at erklære arveløs osv.²⁹ Idet det eksplicite performativ i forbindelse med sådanne handlinger kan gives følgende almene form:

Jeg erklærer (herved) X for Y

kan man let se, at assertivet må tilhøre denne større familie af deklarativer (der alle vil leve op til den performative analyse). Blandt de forskellige eksplicite erklæringer såsom "Jeg erklærer herved mødet for hævet"; "Jeg erklærer dig hermed arveløs"; "Jeg erklærer mig enig i beslutningen" følger deklarativet "Jeg erklærer p for sand" sig utvungent ind.

Men det vil sige: "Jeg erklærer p for sand" er blot en anden måde, hvorpå man kan sige "jeg asserterer herved, at p" eller "Jeg forpligter mig herved på sandheden af p".

I en artikel fra 1989 mener Searle at kunne bestemme enhver eksplicit illokution som i virkeligheden et

²⁹ Bl.a. Austin og Searle har bemærket, at denne type handlinger synes at forudsætte, at vi på forhånd mestrer brugen af propositionelt udfoldede handlinger, altså lokutioner og illokutioner. Det er - så vidt jeg kan se - blot en empirisk konstatering, som ikke udelukker muligheden af, at visse ikke-propositionelt udfoldede deklarativer vil kunne have deres helt selvstændige konstruktive basis.

deklarativ. Da jeg opfatter ethvert deklarativ som en uomgængelig dimension i assertivet, kan jeg for så vidt gå ind for Searles synspunkt, når blot det tilføjes, at deklarativet også altid må være et assertiv. Det sidste modsætter Searle sig imidlertid, idet han mener, synspunktet "[...] confuses *being committed to have an intention with actually having the intention* [...]. The intention to assert self-referently of an utterance that it is an illocutionary act of a certain type, say a promise, is simply not sufficient to guarantee the existence of an intention in that utterance to make a promise." (Searle (1989:546)). Det kan vi også sige sådan: Metaassertiver skal for at være assertiver rumme muligheden for fejltagelse; men ifølge Searle kan taler ikke tage fejl af sin egen intention.

Som Bach & Harnish (1992) - der går ind for den konstative analyse af det eksplicite performativ - mener jeg, at Searles analyse bygger på en sammenblanding af på den ene side performativitet, som rigtignok rummer et element af ufejlbarlig intention, og på den anden side forsøget på at sikre sig forståelse (i form af illokutionær "uptake"). I stedet for eksplicit at sige: "Jeg hævder, at det regner", kan man sige "Det regner. Og det er et assertiv". Men det viser jo, at intentionen på det primære niveau for længst foreligger. Det viser, at det, det eksplicite performativ på metaniveauet relaterer sig til, ikke er intentionen hos den talende om at

udføre en hævde, som Searle går ud fra, men snarere ønsket hos den talende om at sikre forståelsen hos hører af den allerede tilkendegivne intention på det primære niveau, fx fordi talehandlingen her er defekt eller mangelfuld udført, eller fordi situationen skaber tvetydigheder: Normalt sværmer de indirekte forståelsesmuligheder nemlig om talehandlingen som bier om en krukke honning, og gør dermed forståelsen usikker: "Hvad mener han med, at det regner? Troede han, jeg sagde, at solen skinnede, og forsøgte dermed at vejlede mig? Eller var det en opfordring om at tage regntøj på? Hvad var det?" - Men her kan en eksplicit angivelse via et metaassertiv af, hvilken handling, der på det primære plan er tale om, netop hjælpe med til at sikre forståelsen.

Med andre ord: Det må mod Searle fastholdes, at deklarativet ikke kan selvstændiggøre sig over for assertivet, når det spændes for lokutioner, og opgaven derfor er at fastslå, om noget er sandt eller falsk. Her vil deklarativet - som markør - altid blot signalere en altid tilstedeværende dimension i assertivet.

Hermed slutter så konstruktionen af de fire ikke-assertive talehandlinger med udgangspunkt i assertivet.

9 Konklusion

Jeg har i denne artikel søgt at vise, at illokutionære handlinger ikke fore-

kommer i pluralis, sådan som man mener det inden for den klassiske talehandlingstaksonomi. I virkeligheden eksisterer der for mig at se kun én type illokutionær handling, nemlig *assertivet*. Ilokutioner er assertiver. For alle andre såkaldte illokutioners vedkommende lader de sig konstruere alene med baggrund i en anvendelse af assertivet i helt igennem instrumentelt specificerbare situationer (som dog skal være instrumentelt-handlemæssigt "oparbejdet" på forhånd, sådan som det er antydnet gennem Wittgensteins sprogsplisbegreb). I denne sammenhæng vil *kommissiver* og *direktiver* kunne klassificeres som implikaturer med baggrund i anvendelsen af assertiver og dermed som en slags perlokutioner, *ekspressiver* som simple assertiver blot med den restriktion på lokutionen, at den skal indeholde beskrivelser af talers viden, indstillinger, følelser og forkærligheder, og *deklarativer* som i virkeligheden udtryk til angivelse af det specielt performative ved ethvert assertiv (samt en videre række institutionelle handlinger). Talehandlinger kan angives eksplicit gennem et såkaldt eksplicit performativ, gennem grammatisk modus, gennem forskellige adverbelle størrelser el.lign. I det omfang der i talehandlinger forekommer sådanne eksplicite angivelser, vil der imidlertid altid være tale om *metaassertive opmærksomgørelser* på, at den perlokutionære kontekst, man står i, af taler skal forstås som værende af

den og den nærmere bestemte talehandlingstype.

Det er så min teori. Som man kan se, deler den handleverdenen smukt op i på den ene side en kompleks verden af instrumentelle handlinger og på den anden side en simpel verden af illokutionære handlinger, idet der kun er én, nemlig assertivet, eller i prædikatslogisk notation:

$$\vdash (P(A))$$

hvor "A" angiver udtrykket for singular reference, "P" udtrykket for prædikation, og "⊢" er markøren for den illokutionære pointe eller kraft.

Desværre følges denne illokutionære forsimpning af talehandlingsteorien ikke af en tilsvarende mulighed for forenkling af den pædagogiske forståelighed af talehandlingsområdet. Det betyder imidlertid ikke, at mine ændringer så vil være ubetydelige. Som jeg bl.a. i et par velvoksne noter (note 16 og 24) har forsøgt at sandsynliggøre det, har det fx betydning for bestræbelsen for at specificere en kommunikativt funderet etik for det instrumentelle handleliv i almindelighed, sådan som Apel, Habermas o.m.a. har forsøgt at gøre det i de senere år. Jeg finder en sådan bestræbelse yderst vigtig - og yderst glædelig, hvis den imidlertid kan lykkes. Men desværre ser min forenkling af talehandlingstaksonomien ud til at indebære en (midlertidig?) likvidering af disse bestræbelser.

I de seneste år er der fremsat opsigtsvækkende teorier om den menneskelige fylogenetiske sprogudvikling, der sætter spørgsmålstegn ved sprogevnens som kompleks evne. En række kendsgeminger synes at pege på, at mennesket først begyndte at tale i propositionelt udfoldet forstand for omkring 50.000 år siden, men at der med det samme var tale om et fuldt udviklet beredskab (bl.a. Klein 1992:5). Det kan jo synes mirakuløst, at noget sådant kan finde sted, hvis sproget skulle være en kognitiv kompleks størrelse. Med min konstruktive reklassifikation af talehandlingstaksonomien er muligheden imidlertid til stede for at fjerne det skær af mirakel, der knytter sig til antagelsen³⁰: Da det at tale i høj grad er et spørgsmål om at tage udgangspunkt i den instrumentelle handling, kan tilvæksten i kognitiv kompleksitet sagtens være foregået før sproget - som den assertive institution, jeg har behandlet i det foregående - etableres og udfolder sig fuldt så at sige in statu nascendi.

10 Litteratur

- Alston, William P. (2000) *Illocutionary Acts and Sentence Meaning*. Ithaka, NY: Cornell University Press.
- Apel, Karl-Otto (1981) 'Intentions, Conventions, and Reference to Things: Dimensions of Understanding Meaning in Hermeneutics and in Analytic Philosophy', I: H. Parret & J. Bouveresse (red.) *Meaning and Understanding*. Berlin/New York: de Gruyter: 79-111.
- Apel, Karl-Otto (1988) *Diskurs und Verantwortung: Das Problem des Übergangs zur Postkonventionellen Moral*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Austin, John L. (1950) 'Truth', *Proceedings of the Aristotelian Society* Suppl. 24.
- Austin, John L. (1962) *How To Do Things With Words: The William James Lectures delivered at Harvard University in 1955*. Oxford: Oxford University Press.
- Ayer, Alfred J. (1971; 1. udg. 1936) *Language, Truth and Logic*. Harmondsworth: Penguin.

³⁰ Der er selvfølgelig mange problemer og vanskeligheder tilbage, bl.a. problemer og vanskeligheder omkring, hvordan en omfattende deiksis- og modalitetsstruktur skal installeres i lokutionen.

- Bach, Kent & Robert M. Harnish (1992) 'How Performatives Really Work: A Reply to Searle', *Linguistics and Philosophy* 18: 93-110.
- Blackburn, Simon (1984) *Spreading the Word: Groundings in the Philosophy of Language*. Oxford: Clarendon Press.
- Brandom, Robert B. (red.) (2000) *Rorty and his Critics*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Carruthers, Peter & Jill Boucher (red.) (1998) *Language and Thought: Interdisciplinary Themes*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cohen, L. J. (1964) 'Do Illocutionary Forces Exist?', *Philosophical Quarterly* 14: 118-137.
- Davidson, Donald (1974) 'Belief and the Basis of Meaning', *Synthese* 27: 309-23.
- Davidson, Donald (1979) 'Moods and Performances', I: A. Margalit (red.) *Meaning and Use*. Dordrecht-Holland: D. Reidel Publishing Company: 9-20.
- Dummett, Michael (1993) 'Mood, Force and Convention', I: Michael Dummett *The Seas of Language*. Oxford: Oxford University Press: 202-223.
- Frege, Gottlob (1964; 1. udg. 1879) *Begriffsschrift*. Darmstadt.
- Frege, Gottlob (1967; 1. udg. 1892) 'Über Sinn und Bedeutung', I: I. Angelelli (red.) *Kleine Schriften*. Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung: 143-162.
- Goodman, Nelson (1978) *Ways of Worldmaking*. Indianapolis, IL: Hackett Publishing Company.
- Grice, Paul (1969) 'Utterer's Meaning and Intentions', *The Philosophical Review* 78: 147-77.
- Grice, Paul (1971a; 1. udg. 1957) 'Meaning', I: D. D. Steinberg & L. A. Jakobovits (red.) *Semantics: An Interdisciplinary Reader in Philosophy Linguistics and Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press: 53-59.
- Grice, Paul (1971b; 1. udg. 1968) 'Utterer's Meaning, Sentence-meaning, and Word-meaning', I: J. R. Searle, (red.) *The Philosophy of Language*. Oxford: Oxford University Press: 54-70.
- Grice, Paul (1975) 'Logic and Conversation', I: P. Cole & J. L. Morgan (red.) *Syntax and Semantics 3: Speech Acts*. New York: Academic Press: 41-58.

- Grice, Paul (1982) 'Meaning Revisited', I: N. V. Smith (red.) *Mutual Knowledge*. New York: Academic Press: 223-43.
- Grice, Paul. & Peter F. Strawson (1956) 'In Defence of a Dogma', *The Philosophical Review* 65: 141-58.
- Habermas, Jürgen (1971) 'Vorbereitende Bemerkungen zu einer Theorie der kommunikativen Kompetenz', I: Jürgen Habermas & Niklas Luhman (red.) *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie*. Frankfurt/Main: Suhrkamp. Dansk oversættelse (2001) 'Forberedende bemærkninger til en teori om den kommunikative kompetens', I: Carol Henriksen (red.), *Can you reach the salt?: Pragmatikkens klassiske tekster*. Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Habermas, Jürgen (1976) 'Was heißt Universalpragmatik?', I: Karl-Otto Apel (red.) *Sprachpragmatik und Philosophie*. Frankfurt/Main: Suhrkamp: 174-272.
- Habermas, Jürgen (1983) *Moralbewusstsein und kommunikatives Handeln*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen (1991a) *Erläuterungen zur Diskursethik: Philosophische Aufsätze*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Habermas, Jürgen (1991b) 'Comments on John Searle: 'Meaning, Communication, and Representation'', I: Lepore, Ernest & Robert van Gulik (red.) *John Searle and his Critics*. Oxford: Basil Blackwell: 17-29.
- Habermas, Jürgen (1999) *Wahrheit und Rechtfertigung: Philosophische Aufsätze*. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.
- Hare, Richard M. (1952; 1. udg. MM) *The Language of Morals*. Oxford: Oxford University Press.
- Hintikka, Jaakko (1967) 'Cogito Ergo sum: Inference or Performance', I: W. Donney (red.) *Descartes: A Collection of Critical Essays*. New York: 103-39.
- Kamlah, Wilhelm, Lorenzen, Paul (1973) *Logische Propädeutik: Vorschule des vernünftigen Redens*. Mannheim/Wien/Zürich.
- Klein, Richard G. (1992) *The Human Career: Human Biological and Cultural Origins*. Chicago: Chicago University Press.
- Kripke, Saul (1963) 'Semantical Analysis of Modal Logic I: Normal Modal Propositional Calculi', *Zeitschrift für mathematische Logik und Grundlagen der Mathematik* 9: 67-96.
- Kripke, Saul (1971) 'Identity and Necessity', I: M. K. Munitz (red.) *Identity and Individuation*. New York: New York University Press: 135-164.
- Lakoff, George (1972) 'Linguistics and Natural Logic', I: D. Davison & G. Harman (red.) *Semantics of Natural Language*. Dordrecht-Holland: D. Reidel Publishing Company: 545-665.
- Lemmon, E. J. (1962) 'Sentences, Verifiable by Their Use', *Analysis* 12: 86-89.
- Levinson, Stephen C. (1983) *Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lewis, David K. (1972) 'General Semantics', I: D. Davidson & G. Harman (red.) *Semantics and Natural Language*. Dordrecht-Holland: D. Reidel Publishing Company.
- Lorenz, Kuno (1971; 1. udg. 1970) *Elemente der Sprachkritik*. Frankfurt/Main: Suhrkamp.
- Putnam, Hilary (1981) *Reason, Truth and History*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Quine, Willard van Orman (1951) 'Two Dogmas of Empiricism', *Philosophical Review* 60: 20-43.
- Rawls, John (1955) 'Two Concepts of Rules', *Philosophical Review* 64: 3-32.
- Ross, John R. (1970) 'On Declarative Sentences', I: R. A. Jacobs & P. S. Rosenbauro (red.) *Readings in the Transformational Grammar*. Waltham: Ginn: 222-272.
- Sadock, Jerrold M. (1974) *Toward a Linguistic Theory of Speech Acts*. New York: Academic Press.
- Schiffer, Stephen (1972) *Meaning*. Oxford: Oxford University Press.
- Searle, John R. (1968) 'Austin on Locutionary and Illocutionary Acts', *The Philosophical Review* 77, 4: 405-424.
- Searle, John R. (1969) *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Searle, John R. (1971; 1. udg. 1965) 'What Is a Speech Act?', I: John R. Searle (red.) *The Philosophy of Language* (Dansk duplikat 1977). Oxford: Oxford University Press: 39-53.
- Searle, John R. (1979a; 1. udg. 1975) 'Indirect Speech Acts', I: Searle, John R. *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press: 30-57.
- Searle, John R. (1979b; 1. udg. 1975) 'A Taxonomy of Illocutionary Acts', I: Searle, John R. *Expression and Meaning*. Cambridge: Cambridge University Press: 1-29.
- Searle, John R. (1986) 'Meaning, Communication and Representation', I: Richard E. Grandy & Richard Warner (red.) *Philosophical Grounds of Rationality; Intentions, Categories, Ends*. Oxford: Clarendon Press.
- Searle, John R. (1989) 'How Performatives Work', *Linguistics and Philosophy* 12: 535-558.
- Searle, John R. (1995) *The Construction of Social Reality*. London: Allen Lane, The Penguin Press.
- Searle, John R. (1998) *Mind, Language and Society: Philosophy in the Real World*. New York: Basic Books.
- Sperber, Dan & Dierde Wilson (1986) *Relevance: Communication and Cognition*. Oxford: Basil Blackwell.
- Strawson, Peter F. (1959) *Individuals: An Essay in Descriptive Metaphysics*. London: Methuen.
- Strawson, Peter F. (1971; 1. udg. 1964) 'Intention and Convention in Speech Acts', I: J. R. Searle (red.) *The Philosophy of Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Wittgenstein, Ludwig (1971; 1. udg. 1953) *Filosofiske undersøgelser*. København: Munksgaard.

Om Apel og Searle - og lidt om Hare

Moralfilosofiske implikationer af talehandlingsteorien

SVEND LARSEN, STATSBIBLIOTEKET ÅRHUS

Det følgende handler om den tyske filosof Karl-Otto Apels brug af talehandlingsteorien til at vise at en universel gyldig etik er mulig.

Apels udgangspunkt er behovet for en solidarisk ansvarsetik, som kan begrundes på intersubjektiv gyldig måde. En sådan etik er ønskelig som fælles målestok for menneskelige handlinger i en situation, hvor menneskehedens fremtid er truet (Nord-Syd-konflikt, økologisk krise osv.). Men på trods af et klart behov synes en alment forpligtende etik ikke at være en mulighed. Apel formulerer dilemmaet på følgende måde: "På den ene side har det aldrig nogen gang tidligere vært så maktpåliggende med en intersub-

jektiv forpligtende etikk som går på menneskehedens solidariske ansvar for konsekvenserne av sin virksomhet og sine konflikter, fordi risikoen ved all deres virksomhet og alle deres konflikter, på grunn av vitenskapens tekniske muligheter er blitt så enormt mye større. På den anden side har det tilsyneladende aldri noen gang tidligere vært så vanskelig å gi en rasjonell begrunnelse for intersubjektivt gyldig etikk, fordi den moderne vitenskap (science) har underlagt tanken om en rasjonell intersubjektivt gyldig begrunnelse kravet om verdinøytralitet, slik at alle teoretiske dannelser som ikke er verdinøytrale, fremstår som rene ideologier. Dette

AUGIAS

Sproghandlingsteori/
Sprechakttheorie

Volkmar Engerer (udg./Hg.)

Nr. 56-59

AARHUS 2001